

Format for National Register of the Intangible Cultural Heritage of Ethiopia

Regu CLT / CIH / ITH	
Le	25 MARS 2015
N°	0260

Register No.0004

1. Background

The National Regional State of Oromiya is located between 3°24'20" – 10°23'26"N latitudes and 34°07'37"-42°58'51"E longitudes, extending for about eight degrees (8°) west to east and for about seven degrees (7°) north to south or vice versa (excluding Oromiya Zone of Amhara National Regional State). As a result, the Region has physical contacts /borderlines with all Regional States of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, except Tigray National Regional State. The Region has also international borderlines with Sudan (66 km) to the west and Kenya (521 km) to the south. The total boundary length of the Regional State of Oromiya is about 5700 kms, of which the longest borderline (1860 kms) is with the National Regional State of Southern Nation and Nationalities, followed by Somali National Regional State (1410kms). Similarly, the Region shares borderlines with Amhara National Regional State (706kms), Benishangul-Gumuz National Regional State (690kms), Gambella Peoples National Regional State (255kms) and Afar National Regional State (164kms).

The total area of the National Regional State of Oromiya is 363,375 km², accounting for about 34.3 percent of the total area of the Democratic Republic of Ethiopia. The Region is administratively classified into 18 zones and 304 districts (39 towns considered as districts). In addition the Region has more than 6349 Peasants and 540 Urban Dwellers Kebeles (the smallest unit of administration) as the 2007 final Census report indicates.

The total population of the region is estimated to be more than 30 million which is about 37% of the total population of Ethiopia. The capital of the region is Finfinne or Addis Ababa.

The Oromo people, like the other peoples and nationalities of the country, have immense tangible and intangible heritages which have been created over centuries in the interactions of the people with natural and social environments and which stand as the manifestations of the identity of the people. This inventory is related to one of these intangible heritages that is the Gada system of administration. The inventory is conducted with regard to the Oromo of Borana, Guji, Gabra, Karrayu, Ittu, Humbana, Tulema and Macha who have always been practicing the Gada system to this date.

2. Information on the Intangible Heritage

2.1 Domain

Social practices, rituals and festive events: Performing Art; knowledge and practices concerning nature and the universe; oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage.

2.2 Name of the Element (as used by the community or group concerned)

Sirna Gadaa: Sirna Hawaas-Siyaasaa Dimokraatawaa Ummata Oromoo

These include the Borana, Guji Gabra, Karrayu, Tulema, Macha, Ittu and Humbana clans of the Oromo Nation.

2.3 Description of the Element

The Gada system is an extensive and complex system consisting of numerous institutions and structures, inextricably linked with the existence and growth of the Oromo people holistically and, when compared with the other systems among the other Cushitic peoples, it is a traditional system of governance which has grown gradually from ingenuousness to complexity and all-roundedness. In short, the Gada system is a system which includes many institutions and which incorporates the social, political, economic and religious systems of the Oromo people.

Though nothing is really known as yet as to how and when this system was started, there are historical evidences which indicate that the people of Oromo have been governed according to the Gada system for a very long period of time. In these historical documents, it was stated that the Gada system was practiced with all its sophistication in early 16th century.

Before proceeding to the organization and structures of the Gada system, it would be important to indicate certain things about the word *Gada*. The word *Gada* has been used to mean many things and it represents more than one concepts. Firstly, *Gada* is a system of timekeeping or calendar. It is also the name of the sixth hierarchy in the system known as Gada that is the group on power. Thirdly, the term has also been used to refer to the 8-years cycle in which each level stays on power. Fourthly, *Gada* stands to signify the whole system. Gada is a traditional system of governance in which the core cultural aspects of the Oromo people and indigenous knowledge and wisdom are reflected.

The Gada system is a traditional ways of governance which guides the overall aspects of the social, political, economic, and religious lives of the Oromo people who have been upholding it for long period of time. It is a core feature of the

identity of the Oromo people which has been practiced for centuries and is still in practice among the Oromo.

Among the Oromo people, the Gada System is an intangible heritage which can surely be taken as an exemplary system in which the male members of the nation are organized into five hierarchies or grades based not on age but rather on genealogical generation or descent. In each respective stage, they are educated and trained to fulfill their social obligations and attain to physical and mental maturity and at the sixth stage, they assume the responsibility of providing all-rounded leadership to the lives of the people. Finally, at the end of the 8th year, they hand over power to the next generation in a democratic way. The main and foremost objective of the Gada system is to produce in groups, or in cohorts citizens who are able and competent enough to fulfill their duties and responsibilities in the society.

Any male member of the Oromo is incorporated into as a member in one of the social stratum which is based on generation starting right from birth. Cohorts in a Gada stratum celebrate their transition to next stratum together. A person who is a member of his cohort remains member of the same cohort until he retires from all the Gada strata.

The naming of the five classes in Gada system (*Gogessa*) varies from place to place. The Oromo of Borana is one of the communities among whom the Gada system has remained intact; and, in this locality the people name these classes as: *Fullas, Derara, Makulla, Moggisa, and Sabaka*. The five major classes among the Guji Oromo who take power in every eight-years cycle refer to these as: *Mudana, Dhalana, Robale, Harmufa, and Halchisa* while the Karayyu refer to them as *Robale (IlmaMogisa), Birmaji (IlmaSabaka), melba (IlmaNikusa), Michile* or *Dilbo (IlmaMamara)*, and *Halachis* or *Dullo (Ilma Darara)*.

On the other hand, the Tulema and Macha Oromo refer to the five classes as: *Birmaji, Horeta, Dullo, Michile and Robale*; and, among the *Ittu*, they are known as: *Horeta, Sabaka, Badhadha, Darara and Fadata*.

In the Gada system, there is a gap of forty years between a father and his son. According to the basic custom of the system, a son is admitted to Gada system, on the 40th year after the father joined the system. All male children born to fathers who are on power form a cohort which is the first grade and known as *Dabale*. There is a gap of eight years between each successive grade and children who are up to 8 years old become members of the first grade, i. e., *Dabale*. Members of this grade are identified with the style of their hair which is called *Guduru* and they decorate their hair with cowry shell (*Zagol*). On their 8th year, a ceremony is organized to give them names officially and they pass to the second grade known as *Gamme Titiko* (meaning ‘the little *Gammes*). These toddlers stay in this grade for the period from their 9th until they are 16 years old. During this period, they get their hair shaved in circular shape in the center of their head leaving the hair on the surrounding part unshaved. There is no ceremony to announce their transition to the third grade and those who are in the third grade or stratum are different from those in the second grade just with the width of the circle on their head which they get shaved. The members of the third grade or stratum are known as *Gamme Gurgudo* (meaning ‘the bigger *Gammes*). Their age is between 17 – 24 years. Members of this grade have the duty of leading the cattle of their families away from home to remote areas in search of pasture and water. In this process, they are expected to grow stronger physically and become more self-reliant and confident. The cohorts of the 4th grade are referred to as *Kusa* and they are between 25 – 32 years old. Six members of the *Kusa* stratum are recruited and conditions are facilitated for them to acquire leadership knowledge and skills. These recruits form

a group known as the *Adula Council*. In addition, assistants known as *Jalaba* are appointed to help these recruits.

The members of the fifth grade or stratum are known as *Raba Dori* and they are between 33 – 40 years old. This is the stage at which the members get married and establish their own families. At the end of the fifth grade, members of *Raba Dori* make preparations to take up the role of administration. For instance, among the Karrayu Oromo, there is a system in which the *Raba Dori* acquires enough experience from those who are in power by sharing responsibilities or by delegating some power to the latter. The 6th grade or stratum is known as *Gada* and the age of the members is between 41-48 years. Members of the *Gada* stratum are those who are in power and render political administrative functions to the people. In the Gada System, political power is held by members of *Gada* Grade. Nevertheless, members of the *Gada* stratum elect from among themselves executive members who govern the people by assuming political power. In the election process, the first election is made to identify a member who has to take up the supreme power, that is, *Abba Gada* or *Abba Boku*. The handover is effected by organizing formal ceremony in which the outgoing *Abba Gada/Abba Boku* hands an Ostrich feather known as *Bali* to the elect *Abba Gada* as a symbol of political power. Then the outgoing *Abba Gada* passes, along with the members of his grade, to the next grade or stratum known as *Yuba*. The members of the stratum which assumed power stays in power for the next eight years. This cohort issues proclamations and promulgates statutes and also renders spiritual leadership on Gada ceremonies and festivities. In the Gada System, the four grades following the *Gada* stratum are known as *Yuba 1*, *Yuba 2*, *Yuba 3* and *Yuba 4*. The age of members of this grade is from 49 to 80. Members of the earlier Gada grade who were in power now assume the roles of advisory to the incumbent rulers and

interpreting the laws. Members of the final stratum, grade 11 are known as *Gadamoji* and those who complete this stage retire from the system and they are called *Jarsa* and remain so till their death.

The Gada System has a number of institutions and procedures of conflict resolution, mechanisms of dealing with social and political matters. For instance, *Guma* is an institution of conflict resolution in which a person who has inflicted loss or damage compensates the victim. Similarly, the *Mogasa* system is a system in which any person or group who willfully decide to become a member of the Oromo would be granted such privilege. Such person would then have equal rights (political, social, economic, etc.) with any person who is an Oromo by birth.

The other institution which was created within the Gada System is what is known as *Siinqee* and this institution has the role of making sure that the rights of women are duly respected. The word *siinqee* signifies a thin stick which is given to an Oromo woman on her wedding day by her mother. *Siinqee* is an instrument to ensure the protection of women's rights and whenever these rights are transgressed or violated, women rally for demonstration carrying their *Siinqee* to demand that their rights should be respected. The Gada System is a democratic system in which rule of law is duly abide with. Moreover, there is task of promulgating statutes and amending those which are found untenable once every eight years. In the Gada System, there are three governmental bodies: the executive, the judiciary and the legislative which have been put into practice to minimize abuse of power. The Gada System also includes the *Irrecha* ceremony which is organized twice a year as thanksgiving event to *Waqa*, the Supreme Being believed in among the Oromo. It is especially celebrated at national level at the end of the month of September at Bishoftu town on *Hora (Lake) Arsadi*. The event is presided over by the *Abba Gada* and the participants take with them a bunch of green grass and *Adey Ababa*

flower or *Ada* (Abisinian Daises) to be placed on the shore of the lake while chanting the thanks to *Waqqa* for helping them pass over to the bright spring season from the dark season of rainy summer.

Irrecha Festival at HoraArsadi

2.4 Significance of the Intangible Cultural Heritage

Being a heritage that provides the Oromo with a sense of identity and continuity, the Gada System is the most important heritage and it has multi-purpose to the people. The system provides guidance to the political, social, economic and spiritual aspects of the lives of the Oromo people. It also enables resolve conflicts and ensures peace and stability and regulates the day-to-day lives of the people. In this process, side by side with being abide by the customs they have inherited from their ancestors, they make sure that those rules and customs which are found to be

unfit in light of the social, political, economic and spiritual realities of the people are amended and new laws are issued and enforced. Furthermore, it has considerable significance in ensuring the solidarity of the people. In addition, the practitioners and performers make sure that the differences and disagreements which arise among the Oromo people themselves and between the Oromo people and neighboring ethnic groups are resolved in accordance with the rules set in place. During the years when they stay in the system, they devote their full time to ensuring the values and customs they inherited from their ancestors which are duly respected and practiced among the wider society. To this end, they attend different ceremonies and festivals and strengthen the spiritual and psychological unity and solidarity of the people. Whenever there is drought or scarcity of rainfall, they pray to *Waaqa* for rain and perform different events to make sure that the problem is averted. They pray and bless that the people live peacefully, the children born to the people grow up healthy and the sick get better as well as the harvest become good. In this way, they build the spiritual and psychological stability of the people.

On the other hand, they also work to ensure that natural resources (water holes, grazing fields, etc.) are protected and utilized sustainably; the rules and customs are respected and observed among the community. Therefore, the Gada system is a holistic system which has always been indispensable to the survival of the people. In general, the Gada system has the significance of enabling strong and sustainable ties among generations and it has been serving in contributing to the efforts made to ensure that the Oromo people live harmoniously and peacefully with other peoples and nationalities.

3. Characteristics of the Element

3.1 Associated Tangible Aspects

The Gada system of Oromo people has different tangible aspects. Among these tangible aspects the *Oda* tree is the prime one. In Oromo culture, *Oda* tree serves as political and religious center and to this date, it has immense symbolic significance to the members of the nation. With the understanding of the comprehensive significance of *oda* tree, the national regional government of Oromia is using *Oda* as the emblem of the regional government.

Oda was selected as a center to organize meetings not just because of its grace and shade. Rather, as told by Oromo elders, what makes *Oda* preferred to other tree species is its perennial nature throughout the year without dropping its leaves and because it is taken as a symbol of the hope of the people and the ever-green environment of the country.

A conference held under the *OdaBultum* to promulgate statutes and representatives of the Oromo people and other ethnic groups during the transfer of power held on February 5, 2015.

Accordingly, even though there were many *Oda* trees, currently, there are five of them which are widely recognized as such. These are: *Oda Roba* in southern Oromia, *Oda Nabe* in central and Northern Oromia, *Oda Bisil* and *Buluk* in western Oromia, and *Oda Bultum* in eastern Oromia. On the other hand, there are a number of rivers, lakes and mountains where the Oromo people celebrate the thanks giving event of *Irrecha*. Among these, *Hora Arsadi* is the prime one which is the cultural center of the heritage.

The other tangible aspect of the Gada system is what is known as *Kallecha* which is a scepter of power and sovereignty which is borne reverently by the *Abba Gada*

on their forehead. According to the custom, bearing *Kallecha* and going to an unseemly places or spending the night in such places is strictly prohibited. A long stick known as *Hororo*, which the *Abba Gada* of Borana carry and *Boku*, which is carried by the Oromo of Guji are typical tangible aspects of the heritage and symbols of power believed to be handed by *Waqqa*.

One of the other tangible aspects of the heritage is what is known as *Dibayu*, a stick which is made up of *Waanza* (cardia) tree and carried by the *Abba Boku* of the Karrayu Oromo and members of Karrayu clan who are married as well as by the Ittu clan in the western Hararghe during festivals and events. In addition, the members of Borana clan in the *Raba Dori* grade prepare a stick known as *Danisa* (a name it is given after the tree species it is made of) which they require to have before bearing children. In the same manner, among the Guji, those who are in the stratum known as *Dori* have to prepare a stick from cardia tree called *Wadesa*. *Licho* (whiplash) is a tangible aspect of the heritage and the *Abba Gada* carry *Licho* during the festive of *Gumi Gayo*, which is an assembly held every eight years to promulgate laws. Moreover, *Licho* is also carried by the *Hayyu* and the heads of households in Borana. The other tangible aspect of the Gada system is what is called *Rufana Sadeta* among the Borana and *Mereta* among the Guji Oromo is a piece of cloth worn on head by the *Abba Gada*, the *Kallu* (religious leader) and other male members of the clans.

Among the tangible aspects related to the Gada among the Karrayu are: a red piece of cloth known as *Faji* which is flagged at the place where *Boku* is placed and a red cloth which *Abba Boku* and his wife wear. Other tangible aspects include trousers to be worn by *Abba Gada* of the Guji and their assistants known as *gonfa* and the shorts (*hida*) which the *Abba Gada* of the Borana wears, and *Teresa*, that is worn along with *Hida*. Furthermore, there is a piece of cloth known as *Sabata* which the

Oromo of Karrayu wrap up a newly prepared *Boku*. The other tangible aspect of the heritage is a horn known as *Geri* which is used by the Karrayu, Borana and the Ittu during the handover of power and, as musical instrument, in singing and dancing. *Erbora* is a kind of bracelet which is made up of ivory and worn by the *Abba Gada* on their arms; on the other hand, *Hirmura* is bracelets of iron which the *Abba Gada* of the Guji Oromo wear on their wrists.

The Guji Mati Gada Ruling Class that will handover power to the incoming class after a few months

Bali or *Balguda* is a feather of an Ostrich and it is an important tangible aspect of the heritage for it is considered as an emblematic staff or scepter of power during the handover of power every eight years. This ceremony of handover of power is known as *Bali Walirafudhu*. *Dibe* (drum) and *Magalati* (a cultural staff similar to a big drum) are the other tangible aspects of the heritage which are used by the

Gabra Oromo during the handover of power. Still another tangible aspect that is related to the Gada system is *Kumbi* (incense) which is offered as a gift during the *Muda* festival that is when they go to the castle of the *Kallu* for spiritual purposes. Among the Borana Oromo, the transition from *Gadamoji* to *Jarsa* is referred to as *Kumbi walirafudhu*.

The other tangible element we find in the Gada system among the Borana Oromo is what they refer to it as *Gorfo*. This is a stuff made up of goat's skin of cow and worn as skirts by the wives of the *Abba Gada* and *Adula*. It is produced by beautifying it with a stripe of leather decorated with cowry shell. *Gulma* is a jewel made up of bronze which the wives of *Abba Gada* of the Borana wear on their heads as hair decoration and it also symbolizes that these women are the mothers of the *Dabale*. A typical stuff carried by the Oromo women, the stick known as *Siinqee/Sinqe* is the other tangible aspect of this heritage. Women carry *Siinqee* during the *Irrecha* festival along with green grass, wild flowers, and *Chachu* (cowry shell sawn on the skin of cow). Moreover, this stuff is carried by the Oromo women when they go out to demand justice for any misdeed perpetrated against them. Furthermore, they use the stick to calm down a fight by going in between concerned parties carrying *Siinqee*. The other tangible element of the heritage is what is known as *Saqqa* which is a bracelet worn by the wives of the *Abba Gada* and the *Hayyu* or the executives.

Photo: Mothers of the Debele carrying Siinqee.

Still another tangible element of the heritage is the stuff which the *Kallu* and *Kallitti*, who are leaders of the *Waqefana* religion of the Oromo, wear on their wrists a precious stuff known as *Ledu*. It is believed that *Ledu* was created along with *Kallu* and other people are not allowed to see it. *Ledu* is a symbolic item which is transferred in accordance with the *Kallu* tradition to a son when his father dies. *Buren* is a stuff made up of beads and worn by the wives of the *Kallu* of the Borana (*Kallitti*), the *Abba Gada*, and the *Hayyu* on their neck with threads; and *Dibbe* is a small drum that is closely related to the *Kallu* institution and it is another tangible aspect of the heritage.

3.2 Associated Intangible Aspects

The Gada system includes numerous cultural events and it has a number of intangible aspects. The *Irrecha* ceremony in which the Oromo people express their gratitude to the Supreme Being by placing a bunch of green grass and an indigenous flower Known as *Ada (Adey Ababa)* on the shores of lakes and rivers as thanksgiving to *Waqaa* for helping them pass over to the bright spring season from the rainy dark summer season, are some of intangible aspects of the heritage.

On the other hand, the toddlers at the stage of *Dabale* let their *Guduru* hair grow and when they pass to the next grade or stratum of *Gamme Titiko*, they get their hair shaved and the fact that they get their hair shaved signifies their transition to *Gamme Gurgudo* from *Gamme Titiko*. At the grade of *Dori*, before they bear children, the ceremony of cutting *Danisa* tree can all be mentioned as intangible aspects of the heritage.

On the other hand, during the ceremony of power transfer among the Borana and Guji Oromos, the picking of Ostrich feather from the outgoing *Abba Gada* and placing it on the newly elected *Abba Gada*, the ceremony in which members of the newly elected rulers are provided with yoghurt to drink before the official handover of power, the good wishes and prayers made by the *Abba Gada*, etc., are all the intangible aspects of the heritage.

4. Individuals and Institutions that are participants in the inventorying

4.1 Practitioners/Performers

The Gada system is one of the main intangible heritages which are the manifestation of the identity of the Oromo people. Members of the ethnic group participate in the system in different ways. As the Gada system includes different community groups on different grades there are numerous practitioners and performs of the heritages. On the other hand, through the roles and extent of participation of the performers vary, all the members of the grades starting from the bigger *Gamme*, *Kusa*, *Raba*, *-Dori*, and the *Gada* in the 6th grade as well as the other practitioners, women, mothers of the *Dabale* have their own roles to play in practicing the heritage. In addition, clan leaders, leaders of the *Wakefana* faith or the *Kallu*, and the counselors and law interpreters or the *Yuba* as well as the *Jalaba* (deputy counselors) and *Adula Hayyu* (senior counselors) are the forefront practitioners and performers.

4.2 Other Participants/Custodians/holders

In relation to the Gada system of the Oromo, the other participants are *Argadhagetti* who have acquired extensive knowledge of history from what they have seen and heard and from their experience in passing through the system and, who teach to the youth about the system. At institutional level, the Authority for Research and Conservation of Cultural Heritage, the Culture and Tourism Bureau of Oromia National Regional Government, and the Offices in the sector at zone and district or Woreda levels as well as the recently established Council of the *Abba Gada* are the other participants and custodians of the heritage or the system.

4.3 Customary Practices Governing Access to the Element or to any Aspect of the Element

Even though the Gada system of the Oromo people is very complex, there is no restriction to observe the social events and ceremonies that are organized in relation to Gada system and to learn about the system in different ways.

The ceremony of transition from one grade or stratum to the next among the Borana and, the ceremony of handover of power among the Guji, Karayu and Ittu Oromos are organized publicly and openly. Therefore, there is no requirement that has to be fulfilled to observe or attend in these ceremonies. Similarly, among the Gabra Oromo clan, though the system is performed openly, the outgoing and the newly elected have a message they secretly exchange before the ceremony. Furthermore, there is a mechanism set in place in which the members of the different grades or strata can learn about the system among the Borana as well as the Guji Oromo by participating in the law making assemblies that are held once in every eight years.

5. Status of the Element

5.1 Current State of the Element

The Gada system is a cultural intangible heritage that is still practiced by different clans of the Oromo. The system categorizes the generation into different grades or strata in accordance with the early legacy. For these groups of the generation which are categorized into different grades, the ceremony in which they pass on to next grade is organized and celebrated. The performers of the system in different grades still provide spiritual, psychological and social services to the society. The *Abba Gada* and other members of the executive body still practice administrative roles among the communities. They resolve conflicts in accordance with the laws

proclaimed every eight years. Moreover, they make sure that disagreements and conflicts which may arise among the different Oromo clans and between the Oromo and other ethnic groups are promptly resolved; and, peace and stability is maintained among the society. Furthermore, relentless efforts are being made by the communities as well as the governmental bodies to ensure the resurgence of the system in localities where it has been exposed to different internal and external influences which have been affecting it negatively.

Presently, side by side with the extensive efforts being underway to make sure that the Gada system revives in different areas, including in areas where it has been weakened, there are also various challenges to these efforts. Among these challenges are the increasing number of population, utilization of the cultural centers or *Arda Jilla* for other purposes due to the expansion of farmland and urbanization.

5.2 Mode of Transmission from Generation to Generation

In the areas where the Gada system is widely practiced: Borana, Guji, Gabra, Karayu, Ittu, Humba, Macha and Tulama Oromo clans, the heritage is being handed down from generation to generation in different ways. Among these mechanisms is the transition from one grade or stratum to subsequent grade or stratum, for instance, from *Daballe* to *Gamme Titiko*, etc., is still practiced. Members of each grade and leaders in the system have crucial role in ensuring that the mechanisms of transition which the system has created are maintained. In addition, during a festive known as *Walargi* (to see each other) and *nyachisa* (feast) among the Borana, members of the generation especially the third grade have the opportunity to get acquainted with each other and shares experiences and this is the other mechanism of transmission of the heritage from generation to generation. Moreover, the *Abba Gada* of the Borana travel to meet and provide

gifts to the religious leader known as *Kallu* before the official handover of power. This ceremony is known as (*Muda*). There is also an assembly which they have to attend on the 4th year after taking up power. In this assembly, they review the existing laws, issue new laws and make sure that the laws are duly enforced. In the meantime, members of the generation attend these meetings to learn more about the nuances of the system.

Furthermore, the *Yuba* (advisors) and *Arga Dhagetti*, that is members who have extensive knowledge of history, the elders, the clan leaders and the *Hayyu* make sure that the heritage is transmitted to the new generation by creating awareness among same. In addition, among the *Karrayu*, there is a way in which the outgoing party delegates some of its power to the members of the grade or stratum which is to take up power on the 6th grade or stratum. This practice is known as *Gobo* or *Gada Tikko*. In this way, the party gets ample experience which enables it to run the administration easily when it takes up full responsibility or power. They also review the accomplishment in terms of social, political and economic aspects and learn from the best practices and improve the observed limitations. Moreover, they consult with those on power on issues such as when and where the handover of power takes place and the like. This period of two years during which they practice the duty of administration is another way in which the heritage is transmitted from generation to generation.

On the other hand, the recently established Council of *Abba Gada* is an important mechanism in which the Gada system is transmitted from generation to generation at national level. In addition, there are published materials, audiovisual materials, and the like which are documented and distributed to make sure that the system is handed over or transmitted from generation to generation.

The Aba Gada Hall (Galma) at OdaBultum

5.3 Threats to the Enactment

5.3.1 Physical Threats

Among the physical threats to the enactment of the Gada system are the expansion of farmland to the centers where the heritage has been performed and practiced and the rapid expansion of urban areas are the major ones. Moreover, the process of deforestation of natural resources which are used as inputs for the making of the items related to the heritage for the purpose of charcoal burning and to expand farmlands is another threat to the heritage.

5.3.2 Socio-economic Threats

The socio-economic threats which are facing the heritage in the areas where the heritage is still practiced is the expansion of Islam and Christianity which oppose to the practice of the cultural events in relation to the Gada system and the faith of *Wakefana*. For instance, the *Irrecha* ceremony and the festivals which are

organized and celebrated every years on the shores of lakes, rivers and on top of mountains are considered by fanatic Muslims and Christians as worshipping of idol.

Furthermore, in connection with the expansion of urban centers, the habit of chewing *Khat* and drinking alcoholic drinks is expanding rapidly among the pastoralist communities. This by itself is posing challenge to the socio-economic relationships. In this regard, though the *Gumi Gayo* of the Gada system has issued a law prohibiting the drinking of alcohol, the law is apparently not duly enforced or implemented among the community.

5.4 Safeguarding Measures in Place

Efforts are made to ensure that the Gada system is preserved and continued in the future. Some of such efforts include: the practice of Gada system by the Oromo people in accordance with the recognition granted by the FDRE in relation to the freedom of practicing one's religion, language and culture; the establishment of the Council of *Abba Gada*; the efforts being made to reserve the cultural centers (*Ardajila*) where the system is practiced to preserve from the impact of rapidly expanding farmlands and urbanization; the placing of foundation stone to build *Abba Gada Halls (Galma)* in Me Boku and Oda Nabe and the inauguration of the offices and hall (*galma*) at Oda Bultum to serve as center of administration for the Gada System are some of the efforts in this regard.

Furthermore, with the intention to inculcate the Gada system into the day-to-day living of the people, the national regional state of Oromia enabled the inclusion of verses related to the Gada system into the anthem of the regional state and the incorporation of relevant topics into the curricula are some of the major efforts that have been made to preserve the heritage. In addition, the Authority for Research

and Conservation of Cultural Heritage, in cooperation with Oromia Culture and Tourism Bureau, has been making efforts to ensure that the Gada system is registered on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity by UNESCO.

6. Data Collection and Inventorying

6.1 Consent from and involvement of the community in data gathering and inventorying

To conduct inventory taking to enable the registration of Gada system as a national heritage, a discussion forum was organized on June 19, 2014 by experts from the Authority and Oromia Culture and Tourism Bureau before proceeding to the field work. On this meeting, a research paper was presented on the activities that have to be undertaken for the inscription of an intangible heritage by UNESCO, based upon the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage which was ratified in 2003. Moreover, an extensive discussion was held on the activities that Oromia Culture and Tourism Bureau has been undertaking in relation to intangible heritages and the challenges encountered in this regard. Thence, an action plan was designed by identifying the activities which the Authority and Oromia Culture and Tourism Bureau have to undertake to this end, separately and cooperatively, in 2014/15 budget year. Based upon this plan, the Authority and the Oromia Culture and Tourism Bureau have signed Memorandum of Understanding. After making preliminary preparation and reviewing, they directly proceeded to the inventorying process. The inventorying process was mainly conducted towards the end of the month of September at Bishoftu town, by attending the *Irrecha* Festival which was celebrated at *Hora Arsadi*. The field work was also undertaken from 23/10/2014 to 23/11/2014 in different districts or Woredas of Borana and Guji, where the heritage has been widely performed. In addition, the process of

collecting data from the *Abba Gada* of the sub-clan of Dulacha of Karayu Oromo in Fantalle Woreda of East Showa zone and members of the Gada in West Hararghe OdaBultum was conducted in the month of December 2014. The study team also participate in the power handover ceremony recently undertaken at Oda Bultum in February 2015. Discussions were also organized with heads of the Offices of Culture and Tourism of the zones and efforts have been made to collect audiovisual materials. Members of the Oromo Nation have also participated in the data collection process by providing data meticulously and with due responsibility.

6.1 Restriction, if any, on use of inventoried data

There is no restriction whatsoever to promote the intangible heritage at national level or to utilize the heritage as input in the process of making efforts towards the development of the culture of the Oromo Nation.

Nevertheless, using the heritage for activities of personal gains, for commercial purposes, etc., without getting permission from concerned bodies or holders of the heritage or in a way that is contrary to the culture would result in legal accountability in accordance with the relevant laws of the country.

6.2 Date and place of data gathering

The element was inscribed in the National Register of the Intangible Cultural Heritage of Ethiopia under register No. 0004 on January 14, 2014.

Data for this inventory has been collected from Oromia Regional State, especially from Borana, Guji, Western and Eastern Hararghe, Western and Eastern Showa and South Western Showa zones.

6.3 Responsible body to the National Inventory/Register of the Element:
Authority for Research and Conservation of Cultural Heritage (Cultural Heritage Research Directorate) in cooperation with Oromia Regional State Culture and Tourism Bureau.

6.4 Approved by:
Authority for Research and Conservation of Cultural Heritage- Cultural Heritage Inventory, Inspection and Standardization Directorate.

Signed and Sealed

የኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርስ (ኢ.ባቅ) በሀገር አቀፍ ደረጃ ለመመዝገብ የተዘጋጀ የኢንፎንተሪ ፎርማት (Format for National Register of the Intangible Cultural Heritage of Ethiopia)

መለያ ቁጥር-0004

Register No 0004

1. ዳራ (Background)

የአሮሚያ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ ከተዋቀሩት ዘጠኝ ክልሎች አንዱ ነው። የብሔራዊ ክልላዊ መንግሥቱ መቀመጫ ከተማ ፊንጌኔ ስትሆን ክልሉ ከትግራይ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት በስተቀር ከተቀሩት ሰባት ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥታትና ከድራዳዋ የከተማ አስተዳደር ጋር እንዲሁም በምዕራብ ከሱዳን እና በደቡብ ከኬንያ መንግሥታት ጋር ይዋሰናል።

ክልሉ 363,375 ስኬር ኪሎ ሜትር የቆዳ ስፋት ያለው ሲሆን በ18 ሀገራት፣ በ304 ወረዳዎች (ከነዚህ ውስጥ 39 የወረዳ እርከን ባላቸው ከተሞች) የተደራጀ ነው። የክልሉ አጠቃላይ የሕዝብ ብዛት ከ30 ሚሊዮን በላይ ሲሆን ይህም ከኢትዮጵያ አጠቃላይ ሕዝብ ከ37 በመቶ ያክሉን ይሸፍናል።

የአሮሞ ሕዝብ እንደሌሎች የኢትዮጵያ ብሔር ብሔረሰቦች ለመኖር በሚያከናውነው ተግባራዊ እንቅስቃሴዎችና ማኅበራዊ ግንኙነቶች እንዲሁም ከአካባቢውና ከተፈጥሮ ጋር ባደረጋቸው የዘመናት መስተጋብሮች የፈጠራቸው እና አሁንም እየፈጠራቸው የሚገኙና የማንነቱ መገለጫ የሆኑ ሰፍር ቁጥር የሌላቸው የሚዳሰሱ እና የማይዳሰሱ (ታንጀብል እና ኢንታንጀብል) ባህላዊ ቅርሶች ባለቤት ነው። ይህ ኢንፎንተሪም የክልሉ ሕዝብ ካለው በርካታ ኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርሶች አንዱ የሆነውን የገዳ ባህላዊ የአስተዳደር ሥርዓትን የተመለከተ ነው። ኢንፎንተሪው የገዳ ሥርዓት ሕይወት ሆኖ እየተተገበረባቸው በሚገኙት የቦረና፣ የጉጂ፣ የገብራ፣ የከረይ፣ የኢቱ፣ ሑምባና የቱለማ እና መጫ አሮሞዎች ላይ የተደረገ ነው።

2. የኢንታንጀብል ቅርሱ መረጃ፤-

2.1 የቅርሱ ምድብ (Domain)

ማኅበራዊ ክንዋኔዎች ሥነ-ሥርዓቶችና ፌስቲቫሎች፣ የተፈጥሮ እውቀትና ትግበራ፣አፋዊ ትውፊቶችና መገለጫዎች

Social practice, rituals and festive events; Performing Art; knowledge and practices concerning nature and the universe; oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage

cultural heritage

2.2 የቅርሱ መጠሪያ በብሔሩ ቋንቋ (Name of the element, as used by community or group concerned)

Sirna Gadaa:Sirna Hawaas-Siyaasaa Dimokraatawaa Ummata Oromoo

2.3 የቅርሱ ባለቤት ብሔረሰብ፣ ቡድን ወይም ግለሰብ(Community(ies),group(s) or individuals concerned):-

የኦሮሞ ብሔር የቦረና፣ የጉጂ፣ የከረይ፣ የገብራ፣ የቱለማ፣ የመጫ፣ የኢቲ፣ እና ሌሎች ጎሳዎች ናቸው።

Boran, Gujii, Gabra, Karrayu, Tulama, Macha, Ittu and Humbana clans of the Oromo Nation.

2.4 ስለ ቅርሱ ምንነት ማብራሪያ(Description of the element):-

የገዳ ሥርዓት ሰፊና ውስብስብ ፣ በውስጡ አያሌ ተቋማትንና አደረጃጀትን ያካተተ ከኦሮሞ ሕዝብ ሁለንተናዊ ሕይወትና ዕድገት ጋር በእጅጉ ተያያዥነት ያለው ሲሆን ሥርዓቱ ከሌሎች የኩሽ ሕዝቦች ጋር ሲወዳደር በኦሮሞ ሕዝብ ዘንድ ከቀላል የዕድገት እርከን ላይ ተነስቶ ቀስ በቀስ ውስብስብ ወደሆነ ባህላዊ የአስተዳደር ሥርዓት እያደገ የመጣ ነው። ባጭሩ የገዳ ሥርዓት ፈርጂ ብዙ ወይም አያሌ ተቋማትን በውስጡ ያካተተና የኦሮሞ ሕዝብን ማኅበራዊ፣ ፓለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ኃይማኖታዊ ሥርዓትን የሚመራ ነው።

የገዳ ሥርዓት መቼ እንደተጀመረ እና የአመሰራረት ሂደቱን በተመለከተ ወቅቱ በውል ባይታወቅም የኦሮሞ ሕዝብ ለረጅም ጊዜያት በገዳ ሥርዓት ስር ሲተዳደር የቆየ መሆኑን የሚያስረዱ ታሪካዊ ሰነዶች አሉ። ከዚህ ሰነድ በተገኘው መረጃ መሰረት የገዳ ሥርዓት በ1522 ዓ.ም እጅግ ውስብስብ በሆነ መንገድ በኦሮሞ ሕዝብ ሲተገበር የነበረ መሆኑ ተጠቅሷል። ከዚህ ውስብስብነቱ አንፃር ሥርዓቱ እላይ ከተጠቀሰው ጊዜ በፊት ለበርካታ ዘመናት ሲሰራበት የነበረ ስለመሆኑ ለመገንዘብ አያዳግትም።

ስለ ገዳ ሥርዓት አደረጃጀትና አሰራር ከመግለጻችን በፊት ገዳ ስለሚለው ቃል ጥቂት ማብራሪያ መስጠት አስፈላጊ ይሆናል። ገዳ አያሌ ፍቺዎች ያሉት ሲሆን በገዳ ሥርዓት ውስጥ ከአንድ በላይ የሆኑ ጽንሰ ሐሳቦችን ይወክላል። ገዳ የጊዜና የዘመን አቆጣጠር ሥርዓት ነው። ለስድስተኛው እርከን ማለትም በሥልጣን ላይ ያለው መደብ (tuuta ykn gogeesa)

መጠሪያም ነው። እያንዳንዱ መደብ በሥልጣን ላይ የሚቆይባቸው የስምንት ዓመታት ወቅትም ገዳ ይባላል። ገዳ የአጠቃላይ ሥርዓቱም መጠሪያ ነው። ገዳ የኦሮሞ ብሔር አንኳር የሆኑ ባህላዊ ገጽታዎች፣ ታሪክና እምነት የሚንጸባረቁበት ሀገር በቀል የሆነ እውቀትን አካቶ የያዘ ባሕላዊ የአስተዳደር ሥርዓት ነው።

የገዳ ሥርዓት የኦሮሞ ሕዝብ በረጅም ጊዜ እያዳበረውና እያሳደገው የሚገኝ፣ የሕዝቡ ማኅበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ኃይማኖታዊ ሕይወት የሚመራበት ባህላዊ ተቋም ነው። የገዳ ሥርዓት የኦሮሞ ሕዝብ ለረጅም ዘመናት ሲተገብረው የነበረና አሁንም እየተገበረው የሚገኝ የብሔሩ የማንነት መገለጫ ኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርስ ነው።

በኦሮሞ ብሔረሰብ ዘንድ የገዳ ሥርዓት የትውልድ ቅደም ተከተል ላይ በመመስረት ወንዶችን በአምስት መደቦች ወይም የገዳ ፓርቲዎች ውስጥ በማደራጀት እና በሚቆዩባቸው መደቦች ውስጥ የሚፈለግባቸውን ሚና እንዲወጡ በቃልና በተግባር በማስተማርና በማሰልጠን በአካል፣ በአእምሮና በማህበራዊ ሕይወታቸው ብስለት እንዲኖራቸውና እርከን ስድስት ላይ ሲደርሱ ደግሞ የሕብረተሰቡን ማለትም የሚወክሉትን አካባቢ የኦሮሞ ብሔር ሁለንተናዊ ሕይወት የመምራት ኃላፊነትን የሚረከቡበትና የስምንት ዓመታት ቆይታቸውን ሲጨርሱ ለተከታዩ ትውልድ ሥልጣናቸውን በዲሞክራሲያዊ መንገድ የሚያሸጋግሩበት ለሌሎች ሕዝቦች ተምሳሌት ሊሆን የሚችል ኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርስ ነው። የገዳ ሥርዓት ቀዳሚና ዋና ዓላማው በማህበረሰቡ ውስጥ ግዴታና ኃላፊነታቸውን መወጣት የሚችሉ ዜጎችን በቡድን ደረጃ ማፍራት ነው።

ማንኛውም የኦሮሞ ወንድ ከተወለደበት ዕለት ጀምሮ በገዳ ሥርዓት ውስጥ በትውልድ ቅደም ተከተል ላይ የተመሰረተ ማኅበራዊ አደረጃጀት ወይም የገዳ መደቦች መካከል የአንዱ ዓባል በመሆን ይታቀፋል። በአንድ የገዳ መደብ ዓባል የሚሆኑ ሰዎች ተመሳሳይ ደረጃ ያላቸውና የሽግግር በዓላቸውን በጋራ የሚያከብሩ ናቸው። አንድ ሰው በአንድ የገዳ መደብ ዓባል ከሆነ ከገዳ ሥርዓት እስኪወጣ ድረስ የዚህ መደብ ዓባል ሆኖ ይኖራል።

በገዳ ሥርዓት ውስጥ የአምስቱ መደቦች ወይም የገዳ ፓርቲዎች(ጎጌላ) መጠሪያ ሥም ከቦታ ወደ ቦታ የተለያየ ነው። በቦረና ኦሮሞ የገዳ ስርዓት ትውፊቱን እንደጠበቀ ከሚገኝባቸው ቦታዎች አንዱ ሲሆን የመደቦቹ መጠሪያም ፉላስ፣ደራራ፣ ማኩላ፣ ሞጊሳ እና ሰባቃ ናቸው። በጎጂ ኦሮሞ የገዳ ሥርዓት በየስምንት አመቱ በየተራ ስልጣን የሚይዙ አምስት ዋና ዋና ፓርቲዎች ደግሞ ሙዳና፣ ደለና፣ ሮበሌ፣ ሀርሙፋ እና ሀልቺሳ፣ በመባል ሲታወቅ

በከረዶዎች ዘንድ ደግሞ ሮበሌ (ኢልማ ሞጊሳ)፣ ቢርመጂ (አልመ ሰባቃ)፣ ሜልባ(ኢልማ ኒቁሳ)፣ ሚቺሌ ወይም ዲልቦ(ኢልመ መማራ)፣ ሀለቺስ ወይም ዱሎ(ኢልማ ደራራ) ናቸው። በቱለማ እና መጫ ኦሮሞዎች ዘንድ ደግሞ አምስቱ ፓርቲዎች ቢርመጂ፣ሆረታ፣ዱሎ፣ሚችሌ እና ሮበሌ በመባል ሲታወቁ በኢቲዎች ዘንድ ሆረታ፣ሰባቃ፣በዳዳ(badhaadha)፣ ደራራ እና ፈደታ ይባላሉ።

በገዳ ሥርዓት በአባትና ልጅ መካከል የአርባ ዓመት ልዩነት ይኖራል። በሥርዓቱ መሠረታዊ ሕግ አንድ ወንድ ልጅ ወደ ገዳ ሥርዓት የሚገባው አባቱ ወደ ሥርዓቱ ከገባ ከአርባ ዓመት በኋላ ይሆናል። ስድስተኛው እርከን ደርሰው የፖለቲካ ሥልጣን ከጨበጡ የገዳ መደቡ ዓባላት የሚወለዱ ወንዶች በሙሉ የአንድ መደብ ዓባል በመሆን ወደ መጀመሪያው ማለትም ደበሌ በመባል የሚታወቀውን እርከን ዓባል በመሆን ሥርዓቱን ይቀላቀላሉ። በገዳ ሥርዓት ትውልዱ በአጠቃላይ በአሰራ አንድ እርከኖች ይመደባል። በእያንዳንዱ እርከኖች መካከል የስምንት አመት ልዩነት ሲኖር ዕድሜያቸው እስከ ስምንት ያሉ ልጆች በመጀመሪያው እርከን የሚገኘው ደበሌ ዓባል ይሆናሉ። ደበሌዎች ጸጉራቸውን በዛጎል በማሰጋጠን የሚታወቁ ሲሆን ይህም ጸጉር አሰራር ጉዳሩ በመባል ይታወቃል። ደበሌዎች ስምንት ዓመት ሲሞላቸው ስም የማውጣት ሥነ-ስርዓት ከተካሄደ በኋላ ወደ ሁለተኛው እርከን ማለትም ጋሜ ጢጢቆ (ትናንሾቹ ጋሜዎች) ዓባል በመሆን ከ9-16 ዓመታቸው በዚህ እርከን ላይ ይቆያሉ። ጋሜ ጢጢቆ መሐል አናታቸው ላይ ያለውን ጸጉር በመላጨት ይታወቃሉ። ከሁለተኛው ወደ ሶስተኛው እርከን ሽግግር ላይ የሚከናወን ሥርዓት የሌለ ሲሆን በሦስተኛው እርከን ላይ ያሉት ከሁለተኛው የሚለዩት መሐል አናታቸው ላይ የሚላጩት ጠባብ ያለ መሆኑ ነው። ወደ ሦስተኛ እርከን የተሸጋገሩት የመደቡ ዓባላት ጋሜ ጉጉዶ (ትላልቆቹ ጋሜዎች) የሚባሉ ሲሆን እድሜ ክልላቸውም ከ17-24 ውስጥ ነው።በዚህ እርከን ላይ ያሉ የመደቡ ዓባላት የቤተሰቦቻቸውን ከብቶች ጥሩ ግጦሽና ውኃ ወደሚገኝባቸው ራቅ ወዳሉ አካባቢዎች ይዘው በመሄድ ብርታት፣ ጥንካሬና ድፍረት ያገኛሉ።

አራተኛው እርከን ውስጥ ያሉት ኩሳ የሚል ስያሜ ያላቸው ሲሆን እድሜያቸው ከ25-32 ክልል ውስጥ ነው።እንዲሁም በእርከን አራት ኩሳ ውስጥ ካለው ትውልድ መካከል ስድስት ወጣቶች ተመርጠው የአመራር እውቀትና ክህሎት እንዲቀስሙ ከወዲሁ ሁኔታዎች ይመቻቹላቸዋል። እነዚህ ወጣቶች የአዳጋ ምክርቤት አባላት ተብለው ይሰየማሉ። ከዚህ በተጨማሪ ስድስቱ በቅርብ የሚረዱዋቸው ጃላባ በሚል የሚታወቁ ረዳቶች ይመረጡላቸዋል።

እርከን አምስት ራባ-ዶሪ በሚል የሚታወቁና እድሜያቸውም ከ33-40 ክልል ውስጥ የሚገኝ ሲሆን ለአቅመ አዳም የደረሱ የመደቡ ዓባላት ጋብቻ የሚፈጽሙበት ወቅት ነው። በአምስተኛው እርከን መጨረሻ ላይ የራባ ዶሪ መደብ ዓባላት ሥልጣን ለመጨበጥ አስፈላጊ የሆኑ ዝግጅቶችን ያከናውናሉ። ለምሳሌ ያህል እንደ ከረዩ ባሉት የኦሮሞ ጎሳዎች ሥልጣን ላይ ካለው መደብ ኃላፊነት በመጋራት ስልጣን ሲይዙ ሕዝባቸውን መምራት የሚያስችላቸው በቂ ልምድ የሚቀስሙበት አሰራር አለ።

እርከን ስድስት መላውን ሕዝባቸውን ወክለው ስልጣን የሚይዙት የገዳ ፓርቲ አባላት ያሉበት ሲሆን እድሜያቸው ከ41-48 ክልል ውስጥ ነው። በገዳ ሥርዓት የፖለቲካ ሥልጣን ወደ ሥድስተኛው እርከን በገቡ የመደቡ ዓባላት በወል የሚያዝ ነው። ይሁንና የገዳ መደብ ዓባላት ከመካከላቸው ሥራ አስፈጻሚዎችን በመምረጥ በሥልጣን ዘመናቸው ሕዝቡን የሚያስተዳድር የገዳ መስተዳድር የሚመሩ ባለሥልጣናትን ይመርጣሉ። በምርጫ ሂደቱ በቅድሚያ የሚመረጠው በገዳ መስተዳድር የሥልጣኑን ቁንጮ የሚይዘው አባ ገዳ ወይም አባ ቦኩ ነው። የሥልጣን ርክክቡ መደበኛ በሆነ ክብረ በዓል የስልጣን ዘመኑን የፈጸመው አባገዳ የስልጣን ምልክት የሆነውን የሰጎን ላባ (ባሊ) ሥልጣን ለሚጨብጠው አባገዳ በማስረከብ ከመደቡ ዓባላት ጋር ዩባ ወደሚባል ቀጣይ የገዳ እርከን ይገባል። ሥልጣን የጨበጠው መደብ ደግሞ ለቀጣዩ ሥምንት ዓመታት ለማጎበረሰቡ ፖለቲካዊ አመራር ይሰጣል። ሕግና ደንብን ያውጃል እንዲሁም በገዳ ክብረ በዓላት ላይ መንፈሳዊ አመራር ይሰጣል።

በገዳ ሥርዓት ቀጣዮቹ አራት እርከኖች ዶባ 1፣ዶባ 2፣ዶባ 3፣ዶባ 4 በሚል የሚታወቁ ሲሆኑ እድሜያቸው ከ49-80 ክልል ውስጥ ያሉ ናቸው። ወደ ዩባ እርከን የሚገቡ የቀድሞ የገዳ ባለስልጣኖች ሥልጣን ለጨበጠው የገዳ መደብ ባለሥልጣኖች በአማካሪነትና በሕግ አስተርጓሚነት ያገለግላሉ። በመጨረሻው ማለትም እርከን 11 ላይ የሚገኙት ገዳምጃ በሚል የሚታወቁ ሲሆን ይህን እርከን ሲጨርሱ በሚያካሂዱት የስንብት የሽግግር ሥርዓት ጃርሳ ተብለው እስኪሞቱ ድረስ በዚህ ውስጥ ይቆያሉ።

የገዳ ሥርዓት የፖለቲካና ማጎበራዊ ጉዳዮችን የሚያስተናግዱ አያሌ የግጭት አፈታት ጥበቦችን በውስጡ ያካተቱ ተቋማት አሉት። ከነዚህም መካከል ጉዳት ያደረሰው ወገን ካሳ(ጉማ) በመክፈል የሚደረገውን ዕርቅ መጥቀስ ይቻላል። በሌላም በኩል በገዳ የሞጋሳ ሥርዓት አንድ በራሱ ሙሉ ፍላጎትና ውዴታ ከኦሮሞ መቀላቀልን የሚፈልግ ግለሰብም ሆነ ቡድን ይህን መብት የሚያገኝበት ሥርዓት ነው። በሞጋሳ ሥርዓት በራሱ ሙሉ ፍላጎትና ውዴታ ኦሮሞን የተቀላቀለ ሰው ኦሮሞነቱን በተቀበለ ጎሳ ዘንድ የፖለቲካ፣ የማጎበራዊና የኢኮኖሚ መብቶቹን እንደዚሁም የጎሳ ዓባልነት ሙሉ መብት ይቀዳጃል። የገዳ ሥርዓት ካደራጃቸው የተለያዩ

ተቋማት መካከል ሊላኛው ሲንቁ ነው። ሲንቁ የሴቶችን መብት ለማስከበር የሚሰራ ተቋም ነው። ሲንቁ (siinqee) ቀጭን በትር ሲሆን ለአንዲት ኦሮሞ ሴት በጋብቻ ዕለት በወላጅ እናቷ የሚሰጣት የክብር ዕቃ ወይም ስጦታ ነው። ሲንቁ የሴቶችን መብት ማስከበርያ መሳሪያ ሲሆን ሴቶች ላይ የመብት ጥሰት በሚፈጸምባቸው ወቅት ሲንቁያቸውን ይዘው ተቃውሞ በማሰማት ፍትሕ የሚያገኙበት ሥርዓትም ነው። የገዳ ሥርዓት በሕግ የበላይነት የሚመራ ሲሆን በየስምንት ዓመቱ አንዴ ሕግ የማውጣትና አላሰራ ያሉ ሕጎችን በሌሎች የመተካት ሥራ ይካሄዳል። በገዳ ሥርዓት የመንግስት ሥልጣን ሕግ አውጪ፣ የሕግ አሰፈጻሚና የሕግ ተርጓሚ (የዳኝነት) ሥልጣን ባላቸው ዓካላት በመደራጀቱ ሥልጣን አለአግባብ ጥቅም ላይ እንዳይውል መቆጣጠር የሚያስችል ሥልጣን ተቀይሷል።

የገዳ ሥርዓት በውስጡ የኢሬቻ ክብረበዓልን ያካትታል። የኢሬቻ ክብረበዓል የኦሮሞ ብሔር ዓባላት ለፈጣሪያቸው ዋቃ በዓመት ሁለቱ ምስጋና የሚያቀርቡበት ሲሆን በተለይ በመስከረም ወር መጨረሻ ላይ በሐገር ዓቀፍ ደረጃ በቢሾፍቱ ከተማ በሀሮ አርሰዲ (አርሰዲ ሐይቅ) በመገኘት ሕዝቡ በአባ ገዳዎች እየተመራ እርጥብ ሳርና አደይ አበባ በሐይቁ ዳርቻ በማስቀመጥ ፈጣሪውን ዋቃ ከጨለማው ክረምት ወደ ጸደይ ስላሸጋገራቸው ምስጋና በማቅረብ የሚከበር ታላቅ ክብረ በዓል ነው።

የአሬቻ በዓል አከባቢ በሆራ አርሶዲ

2.5 የቅርሱ አስፈላጊነትና ጠቀሜታ (Significance of the Intangible Cultural Heritage)

የገዳ ሥርዓት ለኦሮሞ ሕዝብ የማንነቱ መገለጫ ቅርሱ በመሆኑ እጅግ አስፈላጊ እና ዘርፈ ብዙ ጠቀሜታ አለው። የገዳ ሥርዓት የኦሮሞ ሕዝብ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና፣ መንፈሳዊ ሕይወቱን የሚመራበት፣ ግጭቶችን የሚያስወግድበት፣ ሰላምና መረጋጋት እንዲሰፍን ባጠቃላይ የሕብረተሰቡ ሕይወት የሠመረ እንዲሆን ይሰራል።

በዚህም ሂደት ከአያት ቅድመአያቶቻቸው የተቀበሉባቸውን ህጎች እንዲፈጸሙ ከመስራት ጎን ለጎን ከጊዜው ጋር የማይሄዱትንና ለህብረተሰቡ ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና መንፈሳዊ ሕይወት እንቅፋት የሆኑ ነባር ህጎች እንዲሻሻሉና አዳዲሶችም እንዲወጡ፣ እንዲታወቁና ስራ ላይ እንዲውሉ በማድረግ የህብረተሰቡ ሁለንተናዊ ህይወት እንዲሳለጥ ይሰራል። ከዚህም በላይ የህዝቡ አንድነት ተጠብቆ እንዲኖር የማድረግ ከፍተኛ ጠቀሜታ አለው።

ከዚህ በተጨማሪ የሥርዓቱ ተግባራዊነትና አከናዎኞች በየሚመሩት የኦሮሞ ሕዝቦች መካከል እና እንዲሁም ከሌሎች አጎራባች ሕዝቦች ጋር አለመግባባቶችና ልዩነቶች ሲፈጠሩ ችግሮቹ

በተቀመጠው ሕግ መሠረት በመፍታት የህብረተሰቡ ሠላም እንዲጠበቅ ያደርጋል። በሥርዓቱ ውስጥ በሚቆዩበት ጊዜ ሙሉ ጊዜያቸውን የአያት ቅድመ አያቶቻቸው ትውፊትና ባህል ተጠብቆ ከትውልድ ወደትውልድ እንዲተላለፍ በህብረተሰቡ መካከል በመዘዋወር የተለያዩ ሥነ-ሥርዓቶችን በመፈፀም የህብረተሰቡን መንፈሳዊ እና ስነልቦናዊ አንድነት እንዲጠነክር ያደርጋል። ህብረተሰቡ በዝናብ እጥረት፣ በልዩ ልዩ ወረርሽኞች ህይወቱ ለአደጋ በሚጋለጥበት ጊዜ ለዋቃ ልመና በማድረግ እና በመፀለይ እንዲሁም የተለያዩ ሥነ-ሥርዓቶችን በመፈፀም ህብረተሰቡ ከገጠመው ችግር እንዲወጣ ይሠራል። ህብረተሰቡ ደህንነቱ ተጠብቆ በሠላም ወጥቶ እንዲገባ፣ የተወለደው እንዲያድግ፣ የታመመው እንዲደኝ፣ የተዘራው ፍሬ እንዲያፈራ ሀብት ንብረቱ በረከት እንዲኖረው ይፀልያል፣ ይመርቃል። በዚህም የህብረተሰቡ መንፈሳዊ እና ስነልቦናዊ ደህንነት እንዲጠበቅ ያስችላል።

በሌላም በኩል የህብረተሰቡ የጋራ ሀብት የሆኑት የተፈጥሮ ሀብቶች፣ ኤላዎች(የውኃ ጉርጓዶች)፣ የግጦሽ መሬቶች ወዘተ ደህንነት ተጠብቆ በዘላቂነት ጠቀሜታ እንዲሰጡ የወጡ ህጎች እንዲፈጸሙ በማድረግ የህብረተሰቡ ህልውና እንዲጠበቅ ይሰራሉ። በዚህም የተነሳ የገዳ ሥርዓት እነዚህ እና ሌሎች በርካታ ጠቀሜታዎች ያሉት በመሆኑ ለሕዝቡ ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊ እና መንፈሳዊ ሕይወት ቀጣይነት አስፈላጊ ነው። በአጠቃላይ የገዳ ሥርዓት በትውልዶች መካከል ተከታታይነት ያለው ጠንካራ ትስስር የመፍጠር ጠቀሜታ ያለው ተቋም ነው። የገዳ ሥርዓት ኦርሞዎች ከሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ጋር ተከባብረውና ተቻችለው በሰላም አብረው እንዲኖሩ የበኩሉን አስተዋጽኦ እያበረከተ ይገኛል።

3. የቅርሱ መለያ ባህርያት(Characteristics of the element)

3.1 የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ(Associated tangible aspects)

የኦርሞ የገዳ ሥርዓት ልዩ ልዩ ቁሳዊ መገለጫዎች አሉት። በቀዳሚነት ከሚጠቀሱት የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች መካከል የኦዳ ዛፍ አንዱ ነው። በኦርሞ ባህል የኦዳ ዛፍ የእምነትና የፖለቲካ ማዕከል ሲሆን ዛሬም ድረስ ለብሔሩ ዓባላት የተለየ ተምሳሌታዊ ፋይዳ አለው። የኦዳን ሁለንተናዊ ፋይዳ የተረዳው የኦርሞያ ብሄራዊ ክልላዊ መንግሥት ኦዳ የክልሉ መንግሥት አርማ እንዲሆን አድርጓል።

ኦዳ ለጉባኤ ማስኬጃነት የተመረጠው በግርማ ሞገሱና በጥላው ሰፋት ብቻ አይደለም። የኦርሞ ሽማግሌዎች እንደሚናገሩት ኦዳን ከሌሎች ዛፎች ይበልጥ ተመራጭ ያደረገው ከክረምት እስከ በጋ ሳይደርቅ (ቅጠሉን ሳያራግፍ) መቆየት

የሚችልና የሕዝቡን ተስፋና የሀገሩን ልምላሜ የሚጠቁም ምልክት በመሆኑ ጭምር ነው።

በአዳ በሉልቱም ሥር ሕግ ለማውጣት የተካሄደ ጉባኤ እና በ28/5/2007 በተከናወነው የስልጣን ሽግግር በሥነሥርዓቱ ላይ የተሳተፉ የብሄሩ ዓባላት እና የሌሎች ብሔር ብሔረሰብ ወኪሎች

በዚህም መሠረት ቀደም ሲል በርካታ አዳዎች የነበሩ ቢሆንም በአሁኑ ጊዜ አምስት አዳዎች በዋናነት ይታወቃሉ እነሱም አዳ ሮባ ለደቡብ ኦሮሚያ፣ አዳ ነቤ ለማዕከላዊና ሰሜን ኦሮሚያ፣ አዳ ቢሲል እና ቡሉቅ ለምዕራብ ኦሮሚያ እንዲሁም አዳ ቡልቱም ለምሥራቅ ኦሮሚያ የሚያገለግሉ አዳዎች ናቸው። በሌላ በኩል ደግሞ ኦሮሞዎች የኢሬቻ የምስጋና በዓል የሚያከብሩባቸው በርካታ ወንዞች፣ ሀይቆችና ተራራዎች ቢኖሩም ሆረ አርሰዴ አንዱና ዋናው የቅርሱ ባህላዊ ሥፍራ ነው። ከለቻ ሌላው የገዳ ሥርዓት ቁሳዊ መገለጫ ሲሆን አባገዳዎች በገምባራቸው ላይ የሚያደርጉት የሥልጣንና የሉአላዊነት ምልክት በመሆን የሚያገለግልና

ከፍተኛ ክብር የተቸረው ነው። በከለቻ የአጠቃቀም ህግ መሰረት ከለቻን አድርጎ በማንኛውም አልባሌ ቦታ መንቀሳቀስም ሆነ ሂደት ማደር የተከለከለ ነው። ሆኖም የቦረና አባገዳዎች የሚይዙት ረጅም በትርና የጉጂ ኦሮሞ አባገዳዎች የሚይዙት ሶኩ የተሰኘ ረጅም በትር ከዋቃ (እግዚሐብሔር) የተበረከተ መሆኑ የሚታመን የሥልጣን ምልክት ተጠቃሽ ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው። የከረዩ አባቦኩና እያንዳንዱ ትዳር የያዙ ከረዩዎች እንዲሁም በምዕራብ ሐረርጌ ያሉት ኢቱዎች ከዋንዛ እንጨት ቆርጠው የሚያዘጋጁት ዲባዩ አባገዳው በተለያዩ ክብረቦዓላት የሚይዘውና የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች መካከል አንዱ ነው። ሌላው በራባ ዶሪ እርከን ላይ ያሉ ቦረናዎች የሚቆርጡት ዳኒሳ ስያሜውን ከሚቆረጠው ዛፍ ያገኘ ሲሆን በገዳ ሥርዓት ቦረናዎች ይህንን ሥርዓት ሳይፈጽሙ ልጅ መውለድ ስለማይችሉ አስቀድመው የዳኒሳ ሥርዓትን ይፈጽማሉ። ጉጂዎችም ወዴላ/ዋንዛን በገዳው ሥርዓት ዶሪ የሚለው እርከን ላይ ሲገቡ የሚቆርጡት ሌለኛው ቁሳዊ መገለጫ ነው። ሊቸ(አለንጋ) ከቦረና የገዳ ሥርዓት ጋር ተያይዞ ያለ ቁሳዊ መገለጫ ሲሆን አባገዳዎች ሊቸን በየስምንት ዓመቱ በሚካሄደው ሕግ የማውጣት ጉባዔ ወይም ጉሚ ጋዩ ሲሄዱ እና ሌሎች የገዳ ክብረ በዓል ሥነ-ሥርዓቶችን ለመፈፀም በሚሄዱበት ጊዜ የሚይዙት ነው። ሊቸን ከአባገዳዎች በተጨማሪ ሀዩዎችና አባወራ የሆኑ ቦረናዎችም ይይዙታል። ከገዳ ሥርዓት ተያይዞ ካሉት ቁሳዊ መገለጫዎች መካከል ሌለኛው በቦረና ፍፍና ሰዴታ በሚል የሚታወቁት እንዲሁም በጉጂ መረታ የሚሉትና አባገዳዎች፣ ቃሉዎችና ሌሎች ወንዶች የሚያደርጉት ጥምጣም ተጠቃሽ ቁሳዊ መገለጫ ነው። ከከረዩ ገዳ ጋር በተያያዘ ካሉት ቁሳዊ መገለጫዎች መካከል ሶኩ በሚቀመጥበት ቦታ የሚውለበለብ ቀይ ጨርቅ(ፋጂ) በቀላ አባቦኩና ሚሱቱ የሚያጠልቁት ቀይ የክብር ልብስ(ካባ) የሚጠቀሱ ናቸው። ጎንፋ የጉጂ አባገዳዎችና ሌሎች ረዳቶቻቸው የሚያጠልቁት ሱሪ እና ከላይ የሚለብሱት ቡሉኮ እንዲሁም የቦረና አባገዳዎች የሚለብሱት ሂዳ የሚሉት ቁምጣ እና ቴሬሳ የሚሉት ተደራቢ ሌሎች ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው። እንዲሁም ሰበታ በከረዩ አዲስ የተቆረጠና ለአገልግሎት የተዘጋጀ ሶኩ የሚጠቀለልበት ጨርቅ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ነው። ገሪ (ጡሩምባ) ከረዩዎች፣ ቦረናዎችና ኢቱዎች በስልጣን ርክክብ እና በጭፈራ ጊዜ የሚጠቀሙበት ሌለኛው የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ነው። ኤርቦራ በአባ ገዳዎች ክንድ ላይ የሚጠለቅ ከዝሆን ጥርስ የሚሰራ አምባር ሲሆን ሂርሙራ ደግሞ ከብረት የተሰሩ

የጉጂ አባገዳዎች በእጃቸው ላይ የሚያደርጉዋቸው አምባሮች ተጠቃሽ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው።

ሥልጣን ለማስረከብ የተቃረቡት የጉጂ ማቲ አባገዳና ሌሎች የአመራር ዓካላት

ባሊ ወይንም ባልጉዳ (የሰጎን ላባ) ሲሆን ከቦረናና ከጉጂ አሮሞ የገዳ ሥርዓት ጋር ተያይዞ በየስምንት ዓመቱ የስልጣን ሽግግር ጊዜ የሚረከቡት በሥልጣን ምልክትነት ተምሳሌታዊ ፋይዳ ያለው ቁስ ሌለኛው የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ነው። ይኸው የስልጣን ርክክብ ባሊ ወሊራፉዳ በሚል ይጠራል። በኢቱዎች ዘንድ ደግሞ በሥልጣን ምልክትነት የሚጠቀሙት አለንጋን ነው። ዲቤ (ከበሮ) እና መገለቲ የገብራ አሮሞዎች የገዳ ሥርዓት በስልጣን ሽግግር ጊዜ የሚረከቡት የወግ እቃ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው። ቁምቢ(ክርቤ) ከአሮሞ የከገዳ ሥርዓት ጋር ተያይዞ የምናገኘው ሌለኛው ቁሳዊ መገለጫ ሲሆን ከሥርዓቱ ጋር ተያይዘው በሚከናወኑ ምርቃቶች ፣ በስልጣን ሽግግር ጊዜ እንዲሁም የሙዳ ሥርዓት ሲፈጽሙ ማለትም ወደቃሉ መኖሪያ ቤት በሚደረግ መንፈሳዊ ጉዞ፣ ሥጦታና

ምስጋና ወቅት ጥቅም ላይ ይውላል። በቦረና ከገዳሞጂ ወደ ጃርሳ የሚደረገው ሽግግር ቁምቢ ወሊራፉዱ በሚል ይታወቃል።

በቦረና የገዳ ሥርዓት ውስጥ የምናገኘው ጎርፎ ሌላው የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ሲሆን ከክብት ቆዳ የሚሰራና የአባገዳዎችና የአዳላዎች ሚስቶች በቀሚስ መልክ የሚያጠልቁት ነው። በላዩ ላይ ክሎ በመባል የሚታወቀውን በዛጎል ያጌጠ ቆዳ የሚደርቡበት ሲሆን ይህም የደበሌ እናት መሆናቸውን ያመላክታል። እንዲሁም ጉልማ ከነሀስ የተሰራ የፀጉር ጌጥ ሲሆን የቦረና አባገዳ ሚስቶች የደበሌ እናት መሆናቸው ለማመላከት በጸጉራቸው ላይ የሚያስሩትና ጉቱመላ ደግሞ የጉጂ ኦሮሞ የአባገዳ ሚስቶች በእራሳቸው ላይ የሚያስሩት የፀጉር ጌጥ ተጠቃሽ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው ። የኦሮሞ ሴቶች መለያ የሆነችው ሲንቄ/ሲቄ በትር ተጠቃሽ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ስትሆን ሴቶች በኢሬቻ በዓል ወቅት እርጥብ ሣር፣አደይ አበባ፣ ጫጨ(በዛጎል ያጌጠ የክብት ቆዳ) ጋር ሲንቄን ይዘው ይሄዳሉ። ከዚህም ሌላ ሲንቄ የኦሮሞ ሴቶች በደል ሲደርሰባቸው መብታቸውን ለማስከበር የሚጠቀሙባት ተምሳሌታዊ ፋይዳ ያላት በትር ስትሆን ከዚህ በተጨማሪ በሁለት ወገኖች መካከል ግጭት ሲፈጠር በትርዋን ይዘው መሀል በመግባት የተፈጠረውን ግጭት ለማብረድ ይጠቀሙባቸዋል። ሲንቄ በአዘቦቱ ጊዜ በክብር ከቤታቸው ውስጥ ትቀመጣለች። ሰቃ ሌለኛው የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫ ሲሆን የቦረና አባገዳዎችና ስራ አስፈጻሚዎች(ሐዩዎች) ሚስቶች በእጃቸው ላይ የሚያጠልቁት አምባር ነው ።

ሲንቄ የያዙ የደበሌ እናቶች

የኦሮሞ የዋቁፈና እምነት መሪዎች የሆኑት ቃሉና ቃሊቲዎች በክንዳቸው ላይ የሚያደርጉት ለዱ በመባል የሚታወቀው የክብር እቃ ተጠቃሽ ቁሳዊ መገለጫ ነው። የለዱ ጥንተ መሰረት ከቃሉ ጋር አብሮ የተፈጠረ እንደሆነ ሲነገር ሌሎች ሰዎች እንዲመለከቱት አይፈቀድም። ለዱ በቃሉ ሥርዓት መሠረት አባት ሲሞት ለልጁ የሚተላለፍ ተምሳሌታዊ ፋይዳ ያለው ቁስ ነው። ሱረን በቦረና የቃሉ ሚስቶች (ቃሊቲዎች)፣ አባገዳዎችና ሚስቶቻቸው፣ ሀዩዎች በክር ሰክተው ባንገታቸው ላይ የሚያስሩት ጨላ እንዲሁም ዲቤ ከቃሉ ተቋም ጋር ተያይዞ የምናገኛት አነስተኛ መጠን ያላት ክብር ተጠቃሽ የቅርሱ ቁሳዊ መገለጫዎች ናቸው።

3.2 የቅርሱ አካላዊ መገለጫ (Associated intangible Aspects)

የገዳ ሥርዓት በርካታ ባህላዊ ሥርዓቶችና ክንውኖች የሚፈጸሙበት በመሆኑ ልዩ ልዩ አካላዊ መገለጫዎች የሚስተዋሉበት ቅርስ ነው። ኦሮሞዎች በሚያከናውኑት የእግረታዎች

የምስጋና በዓል ላይ የሚሰጠው ቡራኬና እንዲሁም በወንዞችና ሐይቆች ዳርቻ እርጥብ ማርና አደይ አበባ በማስቀመጥና ዋቃ ከጨለማው ክረምት ወደ በጋ ስላሸጋገራቸው የሚያደርሱት ምስጋናና መለማመን ከቅርሱ ጋር የሚያያዝ አካላዊ መገለጫ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ በደበሌ እርከን ላይ የሚገኙ ታዳጊዎች ጉዳሩ ፀጉራቸውን የሚያሳድጉበትና ወደቀጣዩ ጋሜ ጢጢቆ እርከን ሲሸጋገሩ ፀጉራቸውን መላጨታቸውና መቃ ባላ (ስም የሚወጣላቸው) መሆኑ፤ እንዲሁም ከጋሜ ጢጢቆ ወደ ጋሜ ጉጉዶ እርከን መሸጋገራቸው ለማሳየት መሐል አናታቸው ላይ ያለውን ፀጉራቸውን መላጨታቸው፤ በዶሪ እርከን ላይ እያሉ ልጅ ከመውለዳቸው በፊት የዳኒላ ዛፍ መቁረጥ ሥነ-ስርዓት እንደ አካላዊ መገለጫ ሊጠቀሱ የሚችሉ ናቸው። በሌላ በኩል በቦረና እና በጉጂ በሚካሄደው የስልጣን ሽግግር ወቅት ባሊ ወሊራፋዱ በሚባለው ሥርዓት ወቅት የሥልጣን ሽግግር ተምሳሌት የሆነውን የሰጎን ላባ (ባሊ ወይንም ባልጉዳ) ከነባሩ አባገዳ ላይ መንቀልና ለአዲሱ አባገዳ መሰካት፤ በጉጂ ከስልጣን ሽግግር አስቀድሞ አዲስ ስልጣን ለመረከብ የሚመጡት የአመራር ዓባላት ለእያንዳንዳቸው እርጎ ተሰጥቶአቸው እንዲጠጡ የሚደረግበት ሥርዓት፤ አባገዳዎች የሚያካሂዱት ምርቃትና ፀሎት ከገዳ ሥርዓት ጋር በተያያዘ ሊጠቀሱ የሚችሉ አካላዊ መገለጫዎች ናቸው።

4. ኢንቨንተሪ ከተደረገው ቅርስ ጋር በተያያዘ ተሳትፎ ያላቸው ግለሰቦችና ተቋማት፤

4.1 የቅርሱ ተግባሪዎች/አከናዎኞች/ Practitioner/s/Performer/s/-

የገዳ ሥርዓት የኦሮሞ ሕዝብ የማንነት መገለጫ ከሆኑ ኢንታንጀብል ቅርሶች መካከል ዋነኛው ነው። የብሔሩ ዓባላት በሥርዓቱ ውስጥ በተለያዩ መንገዶች ይሳተፋሉ። የገዳ ሥርዓት በውስጡ የተለያዩ እርከን ውስጥ የሚመደቡ የሀብረተሰብ ክፍሎች የሚያቅፍ በመሆኑ ቅርሱን የሚተገብሩና የሚያከናውኑት በርካቶች ናቸው። በሌላም በኩል የተግባሪዎቹ ሚናና ደረጃ ቢለያይም ከትልልቆቹ ጋሜዎች አንስቶ ኩሳዎች፣ ራባዎች፣ ዶሪዎች፣ ስድተኛው እርከን ላይ ያሉት አባገዳዎችና የተቀሩት ስራ አስፈጻሚዎች፣ ሴቶች፣ የደበሌ እናቶች ቅርሱን በመተግበር የየራሳቸው ሚናና ድርሻ አላቸው። በተጨማሪም የየጎሳው መሪዎች፣ የዋቄፊና እምነት መሪዎች ማለትም ቃሉዎች፣ እንዲሁም በአማካሪነትና በሕግ ተርጓሚነት የሚያገለግሉት ዩባዎች ዋነኛ ተግባሪዎች ናቸው። ከነዚህ የሥርዓቱ ዋነኛ ተግባሪዎች ረዳቶች ለምሳሌ ጃላባና ሀዩዎችም በቅርሱ ተሳታፊዎች ናቸው።

4.2 ሌሎች ተሳታፊዎች/ጠባቂዎች/Other participants (custodians/holders) ፤-

ከኦሮሞ የገዳ ሥርዓት ጋር በተያያዘ ሌሎች ተሳታፊዎች ከሰሙትና ካዩት እንዲሁም በሥርዓቱ ውስጥ በማለፋቸው ካገኙት እውቀት በመነሳት ወጣቶችን ሥለ ሥርዓቱ ምንነት የሚያስተምሩ አርጋ ደጌቲዎች ወይም የታሪክ አዋቂዎች ናቸው። በተቋም ደረጃ ደግሞ ፌዴራል የቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን፣ የኦሮሚያ ክልላዊ መንግሥት ባህልና ቱሪዝም ቢሮ እንዲሁም በዞንና በወረዳ የተደራጁ የዘርፉ ጽ/ቤቶች፣ በቅርቡ በአገር አቀፍ ደረጃ የተመሰረተው የአባገዳዎች ሕብረት ወይም ካውንስል የሥርዓቱ ሌሎች ተሳታፊዎችና ጠባቂዎች ናቸው።

4.3 ቅርሱን ለማየት ወይም ለመድረስ ያሉ ሥርዓቶችና ደንቦች (Customary practices governing access to the element or to any aspect of it)

የኦሮሞ የገዳ ሥርዓት እጅግ ውስብስብ ቢሆንም ከገዳ ሥርዓት ጋር የተያያዙ ማንበራዊ ክንዋኔዎችና ሥነ-ሥርዓቶች ለመመልከትና በተለያዩ ዘዴዎች ስለ ሥርዓቱ ዕውቀት ለመቅሰም ክልከላ ወይንም ሚስጥራዊነት የለባቸውም።

በቦረና ከአንዱ የእርከን ደረጃ ወደ ሌላኛው ለመተላለፍ በሚከናወኑ ሥነ-ሥርዓቶች ላይ እንዲሁም በጉጂ፣ ከረዩ እና ኢቱ ኦሮሞ የገዳ ሥርዓት የስልጣን ሽግግር በይፋና ሕዝብ በተገኘበት በቀን የሚፈፀም ሲሆን ምንም አይነት ክልከላም ሆነ በቦታው ለመገኘት መሟላት የሚገባው ሥርዓት የለም። በተመሳሳይ በገብራ ኦሮሞ ሥርዓቱ በይፋ የሚከናወን ቢሆንም ከሥርዓቱ በፊት የሚያስረክበውና የሚረከበው የሚለዋወጡት ሚስጥራዊ መልዕክት አለ። በሌላ በኩል ደግሞ የቦረናም ሆነ የጉጂ ኦሮሞ የገዳ ሥርዓት ቦረናዎች በጉሚ ጋዩ እንዲሁም ጉጂዎች በሜኤ ቦኩ የሕግ አውጪ ጉባኤ በሚካሄድበት ወቅት በተለያዩ እርከኖች የሚገኙ የገዳ ሥርዓቱ ዓባላትተሳትፎ በማድረግ ስለ ገዳ ሥርዓት እውቀት መቅሰም የሚችሉበት መንገድ ተቀይሷል።

5. የቅርሱ ቀጣይነትና ደህንነት/ቅርሱ የሚገኝበት ሁኔታ (State of the element)

5.1 ቅርሱ አሁን የሚገኝበት ሁኔታ(Current state of the element)

የኦሮሞ የገዳ ሥርዓት በልዩ ልዩ የኦሮሞ ጎሳዎች አሁንም እየተተገበረ የሚገኝ የብሔሩ ኢንታንጅብል ባህላዊ ቅርስ ነው። ሥርዓቱ ትውልዱን በተለያዩ እርከኖች የሚመድባቸው ሲሆን እነዚህ በተለያዩ እርከን የሚመደቡት የትውልዱ አካላት ከአንዱ እርከን ወደቀጣዩ እርከን የሚሸጋገሩበት ሥነ-ስርዓት ይፈፀምላቸዋል። በየእርከኑ የሚገኙት የስርዓቱ

ተግባራዊነት ለህብረተሰቡ መንፈሳዊ፣ ስነልቦናዊ እና ግህበራዊ አገልግሎቶች አሁንም ይሰጣሉ። አባባዳዎችና ሌሎች የአመራር ዓካላት በህብረተሰቡ ውስጥ አስተዳደራዊ ተግባራትን ያከናውናሉ። የሚፈጠሩ አለመግባባቶችንና ግጭቶችን በባህሉና በየስምንት ዓመቱ በሚደነግጉት ሕግ መሠረት ይፈታሉ። ከዚህም ሌላ በሚመሩት ህዝብና ሌሎች የእርሞ ጎሳዎች እንዲሁም ከሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ጋር የሚፈጠሩ አለመግባባቶች አፋጣኝ መፍትሄ እንዲያገኙ በማድረግ የህብረተሰቡ ሰላም እንዲጠበቅ እየሰሩ ይገኛሉ። በሌላም በኩል በልዩ ልዩ አካባቢዎች ቀደም ሲል በተለያዩ ውስጣዊ እና ውጪያዊ ተጽእኖዎች የተነሳ ሥርዓቱ ለአደጋ ተጋልጦባቸው በነበሩ አካባቢዎች እንደገና እንዲያንሰራራ በሕብረተሰቡና በመንግስት ዓካላት ያሳለሰ ጥረት በመደረግ ላይ ይገኛል። ይህም ቅርሱ እንዳይጠፋና ቀደም ሲል የነበረውን ገጽታ ተላብሶ መቀጠል እንዲችል እየተደረገ ያለው ሁለንተናዊ ጥረት የሚያመላክት ነው።

በአሁኑ ጊዜ የገዳ ሥርዓት ቀደም ሲል በተዳከመባቸው አካባቢዎች ሳይቀር እንደገና እንዲያንሰራራ እየተደረገ ካለ መጠነ ሰፊ ጥረቶች ጎን ለጎን ቅርሱን የተለያዩ ተግዳሮቶችም እየገጠሙት ይገኛል። ከነዚህ ተግዳሮቶች መካከል የህዝብ ቁጥር መጨመር፣ ከእርሻ መሬትና ከከተሞች መስፋፋት ጋር ተያይዞ ሥርዓቱ የሚፈጸምባቸው ባህላዊ ስፍራዎች (አርዳ ጂሳዎች) ለሌሎች አገልግሎቶች እየዋሉ መምጣታቸው፣ በገዳ ሥርዓት ላይ እያሳደረው ያለው ተጽእኖ ከሚጠቀሱ ተግዳሮቶች መካከል ጥቂቶቹ ናቸው።

5.2 ቅርሱን ከትውልድ ወደ ትውልድ ማስተላለፊያ መንገዶች(Mode of transmission from generation to generation):-

የእርሞ የገዳ ሥርዓት በዋነኛነት አሁን ህያው ሆኖ እየተተገበረባቸው በሚገኝባቸው የቦረና፣ የጉጂ፣ የገብራ፣ የከረዩ፣ የኢቲና ሑምባና የቱለማና መጫ ወዘተ የእርሞ ጎሳዎች ቅርሱ ከትውልድ ወደ ትውልድ በበርካታ መንገዶች እየተላለፈ ይገኛል።

ስለ ገዳ ሥርዓት አተገባበር ሲወርድ ሲዋረድ የመጣውን እውቀት ማስተላለፊያ ከሆኑ መንገዶች መካከል አንዱ ወጣቶችም ሆኑ ሌሎች በቅርሱ ትግበራ ላይ ተሳትፎ በማድረግ ነው። በተጨማሪም ሥለ ሥርዓቱ ታሪካዊ አመጣጥና ለማንበረሰቡ የሚሰጠው ዘርፈ ብዙ ጠቀሜታ በተመለከተ ከአባ ገዳዎች፣ አርጋ ደጌቲዎች ሆነ የሀገር ሽማግሌዎች የሚሰጠውን የቃል ትምህርት በመከታተልና በማዳመጥ ነው። ሌላው ከአንዱ እርከን ወደ ሌላኛው እንዲሁም በሥልጣን ሽግግርና ሌሎች በዓላት ላይ በመታደም በበዓሉ ወቅት የሚዘጋጁ

ምግቦች የአሠራር ሂደት፣ ጥቅም ላይ የሚውሉ ቁሶች፣ ባህላዊ ጭፈራዎችን በመመልከትና እንደ አስፈላጊነቱ ተሳትፎም በማድረግ ጭምር ነው። ቅርሱ በክልል እና በሀገር አቀፍ ደረጃ ምዝገባ (ኢንቬንተሪ) ሲካሄድ የተቀሰሙ ልምዶችን በሥርዓተ ትምህርቱ ውስጥ በማካተትና እውቀቱ ለቀጣይ ትውልድ በማስተላለፍ። ሥለ ሥርዓቱ አተገባበር የሚያሳዩ ምስሎች በሲዲዮ በመቅረጽና መረጃውን በብሔራዊ የቴሌቪዥን ጣቢያዎችና በራዲዮኖች በማስተላለፍና ስለ ቅርሱ በየጊዜው የሚደረጉ የጥናትና ምርምር ሥራዎች በተለያዩ ሚዲያዎች ይፋ በማድረግ ቅርሱ ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዲተላለፍ ከፍተኛ ጥረት እየተደረገ ይገኛል።

ሥርዓቱ የሚጠይቃቸው ከአንድ እርከን ወደቀጣዩ እርከን ለምሳሌ ከደበሌ ወደ ጋሚ ጠጠቆ የሚደረገው የሽግግር ሥርዓት፣ ከጋሚ ጉጉዶ ወደኩሳ፣ ከኩሳ ወደ ራባ፣ ከራባ ወደዶሪ የሚደረጉና የሚፈፀሙ የሽግግር ሥነ-ሥርዓቶች እንዲሁም ከዶሪ ወደገዳ እርከን የሚደረገው የስልጣን ሽግግር ጊዜውን ጠብቆ መከናወኑ ቅርሱን ከትውልድ ወደትውልድ እንዲተላለፍ ከሚደረግባቸው መንገዶች መካከል አንዱ ነው። እነዚህ ሥርዓቱ የፈጠራቸው ሽግግሮች በየስምንት አመቱ ያለማቋረጥ እንዲከናወኑ በእያንዳንዱ እርከን ውስጥ ያሉ የየትውልዱ ዓባላትና የሥርዓቱ መሪዎች ቁልፍ ሚና አላቸው። እንዲሁም በቦረና ወልአርጊና ኛቺሳ በመባል በሚታወቀው ሥርዓት የትውልዱ ዓባላት እርስ በእርስ በሚገባ እንዲተዋወቁና የጋራ ማንነት እንዲያሳድጉ በመርዳት ቅርሱን ከትውልድ ወደትውልድ እንዲተላለፍ ከሚደረግባቸው መንገዶች መካከል የሚጠቀስ ነው። በሌላም በኩል በእርከን አራት ላይ የሚደረገው የአዱላዎች ምርጫ፣ ከገዳ ወደዩባ፣ ከዩባ ወደገዳሞጂ እና ከገዳሞጂ ወደ ጃርሳ የሚደረገው ሽግግር ሥርዓት እንዲሁ እየተፈጸመ መሆኑ ቅርሱ እንደዚህ ቀደም ከትውልድ ወደትውልድ የሚተላለፍበት መንገዶች መካከል ተጠቃሽ ነው። በሌላም በኩል በእርከን ስድስት ላይ ስልጣን የሚረከበው የገዳ እርከን ዓባላት ስልጣን ከተረከቡ ጊዜ አንስቶ ልክ የነሱ ቀደምቶች እንደፈፀሙት አስተዳደራዊ አመራር ይሰጣሉ እንዲሁም በሕብረተሰቡ መካከል የሚከሰቱ ገጭቶችን በሰላማዊ መንገድ ይፈታሉ። ከዚህም ሌላ የቦረና አባገዳዎች ስልጣን ከማስረከባቸው አስቀድሞ ወደ ቃሉዎች ጋር መንፈሳዊ ጉዞ በማድረግ የሥጦታና የምርቃት (ሙዳ) ሥርዓትን የሚፈጽሙ ሲሆን አባገዳ በሆኑ በአራተኛው አመት ላይ ደግሞ ጉሚ ጋዩ ላይ በመገኘት ጉባኤቸውን በማካሄድ የአያት የቅድመ አያቶቻቸውን ሀጎች እንደገና

ይመረምራሉ፤ አዳዲስ ህጎችን ያወጣሉ። ጉጂዎች በተመሳሳይ ክስልጣን ርክክብ አስቀድመው በሜኔ ቦኩ ላይ በሚያካሂዱት ጉባኤ (ጉሚ) የቀደሙ ህጎችን ይቃኛሉ። የሕብረተሰቡን መብት የሚያስከብሩ አዳዲስ ሕጎችን አውጥተው በስራ ላይ ያውላሉ። ከጊዜው ጋር የማይሄዱትን ህጎች ያሻሽላሉ ። በነዚህ ሥነ-ሥርዓቶች ላይ በተለያዩ እርከኖች ላይ የሚገኙ የትውልዱ ዓባላት በመገኘትና በመሳተፍ ትምህርት ይቀስማሉ።

ከዚህም ሌላ ስለገዳው ሥርዓት እውቀቱ ያላቸው ሕግ አስፈጻሚዎች(ዩባዎች)፣ አርጋደጌቲዎች(ከሰሙትና ካዩት በመነሳት ስለ ሥርዓቱ ታሪክና ምንነት ጠለቅ ያለ ግንዛቤ ያላቸው አዋቂዎች)፣ ያገር ሽማግሌዎች፣የጎሳ መሪዎች፣ ሀዩዎች (አዋቂዎች)፣ አባቶች ስለ ሥርዓቱ ግንዛቤ በማስጨበጥና በማሳወቅ ቅርሱ ከትውልድ ወደትውልድ እንዲተላለፍ ያደርጋሉ። በሌላም በኩል በከረዩ የገዳ ሥርዓት አንድ ስልጣን ላይ ያለ ፓርቲ ስድስቱን አመት ሲጨርስ በቀጣይ ስልጣን ለሚይዘው እርከን ኃላፊነት የማጋራት አሰራር ይስተዋላል። ይህም ጎረ ወይም ገዳ ጢቆ በሚል ይታወቃል። በዚህም ከሁለት አመት በኋላ ስልጣን ሲይዙ በቂ ልምድ አግኝተው የገዳውን ሥርዓት ለመምራት እንዲችሉ ልምድ የሚቀስሙበት ዕድል ፈጥረዋል። በሥልጣን ላይ ያለው የገዳ መስተዳድር ያከናወናቸውን ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ተግባራት በመገምገም ከጠንካራ ጎኖች ልምድ በመቅሰም ድክመት የታዩባቸውን አሰራሮች በሂደት ለማሻሻል ከወዲሁ ዕቅድ ይይዛሉ። ይህም በቀጣይ የሚረከቡትን ሕዝባቸውን የማስተዳደር ኃላፊነት በተሳካ ሁኔታ እንዲወጡ ያግዛቸዋል። በተጨማሪም መቼና የት መስፈር እንዳለባቸው፣ ስልጣን በየትኛው ወርና ቦታ እንዴት እንደሚረከቡ ወዘተ ከሽማግሌዎችና ገዳውን በመምራት ላይ ካሉት ክፍሎች ይማከራሉ። ከሁለት አመት በኋላ ስልጣኑን ሲረከቡ የራሳቸውን ገበላ/መቀመጫ /መንደር መስርተው አንድ ላይ በመስፈር ለስምንት አመት ለመረጣቸው ሕብረተሰብ ሁለንተናዊ አመራር ይሰጣሉ። ይህ ስልጣን ቀንሶ እንዲለማመዱ የሚደረግበት የሁለት አመት ቆይታ ቅርሱ ከትውልድ ወደትውልድ የሚሸጋገርበት አንደኛው መንገድ ነው።

በሌላም በኩል የኦሮሞ የገዳ ሥርዓት ከትውልድ ወደትውልድ ከሚተላለፍባቸው መንገዶች መካከል በቅርቡ የኦሮሞ አባገዳዎች የመሰረቱት ሕብረት (ካውንስል) በየዓመቱ በመገናኘት ቅርሱ በተዳከመባቸው አካባቢዎች ላይቀር እንደገና እንዲያንሰራራ እና አንዱ አካባቢ ከሌላው ልምድ እንዲቀስም መደረጉ ቅርሱ

ከትውልድ ወደትውልድ እንዲተላለፍ በመደረግ ላይ ካሉ አገር አቀፍ ጥረቶች መካከል ተጠቃሽ ነው። ከዚህ በተጨማሪ ከሥርዓቱ ጋር የተያያዙና የሚከናወኑ ልዩ ልዩ ሥነ-ሥርዓቶች ዶክመንት መደረጋቸው፣ እንዲሁም ገዳን የተመለከቱ በርካታ ጽሁፎች በህትመትና በአደሽገፍዋል መሳሪያዎች መከማቸታቸውና መሰራጨታቸው እንዲሁ ቅርሱ ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዲተላለፍ ከሚደረግባቸው መንገዶች መካከል የሚጠቀሱ ናቸው።

በአዳ ቡልቱም የሚገኘው የአባገዳ አዳራሽ(ገልማ አባ ገዳ)

5.3 ቅርሱን ለመተግበር ያሉ ስጋቶች(Threats to the enactment)

5.3.1 አካላዊ ወይም ቁላዊ ስጋት (Physical threats):-

የአሮሞ የገዳ ሥርዓትን ለመተግበር ከሚስተዋሉ አካላዊ ስጋቶች መካከል ከእርሻ መሬቶችና ከከተሞች መስፋፋት ጋር ተያይዞ ቅርሱ የሚተገበርባቸው ሥፍራዎች (አርዳጃላዎች) ለእርሻ አገልግሎት እየዋሉ መሆናቸውና ከተሞች እየተስፋፋባቸው መገኘታቸው ተጠቃሽ አካላዊ ስጋቶች ናቸው። በሌላም በኩል ከሥርዓቱ ጋር የተያያዙ ቁሶች ለመስራት ጥቅም ላይ የሚውሉ የተፈጥሮ ሐብቶች ለምሳሌ ያህል

ደኖች ለከሰል እና ለእርሻ መሬት በሚል እየተመነጠሩ መሆኑ ሌላው በቅርቡ ላይ የተጋረጠ ሥጋት ነው።

5.3.2 ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ስጋቶች (Socio- economic threats)

የአሮሞ የገዳ ሥርዓት ህያው ሆኖ እየተተገበረ በሚገኝባቸው አካባቢዎች ሥርዓቱን እያጋጠሙት ከሚገኙት ማህበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ስጋቶች መካከል ቀዳሚውን ቦታ የሚይዘው የኃይማኖቶች መስፋፋት ነው። የክርስትናና የእስልምና ኃይማኖቶች በነባሩና በቀደምቱ የዋቁፈና እምነት ላይ ተጽዕኖ በማድረጋቸው ከዋቁፈና ጋር ተቆራኝቶ የሚካሄደውን የገዳ ሥርዓትና ተያያዥ ባህላዊ ክንዋኔዎች በቀድሞ ሁኔታ እንዳይካሄዱ ጫና እያሳደሩ ይገኛሉ። ለምሳሌ ከሥርዓቱ ጋር ተያይዞ በሐይቆች፣ ወንዞችና ተራራዎች በዓመት ሁለት ጊዜ ለዋቃ የሚደረጉ ፀሎትና ምስጋና እንደ ባዕድ አምልኮ እየተቆጠረ ይገኛል። በሌላም በኩል መረጃ አቀባዮች እንደሚሉት በመስፋፋት ላይ የሚገኙት ኃይማኖቶች ነባሩን እምነትና ከሱ ጋር ተያይዞ የሚፈፀሙ የገዳ ሥርዓትን እየተፈታተኛቸው ይገኛሉ።

በሌላም በኩል ከከተሞች መስፋፋት ጋር ተያይዞ ጫት መቃም እንዲሁም መጠጥ መጠጣት በከፍተኛ ፍጥነት በአርብቶአደሩ ማኅበረሰብ ውስጥ በመስፋፋት ላይ ይገኛል። ይህ በራሱ ነባሩን ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ መስተጋብርን የሚፈታተን ስጋት ነው። በዚህ ረገድ ለምሳሌ የቦረና ገዳ ሥርዓት በጉሚ ጋዩ መጠጥ እንዳይጠጣ ህግ ያወጣ ቢሆንም ሕጉ ሙሉ በሙሉ ተፈፃሚ ሳይሆን ቀርቷል። ይህ ደግሞ በቀጣይ በሥርዓቱ የሚወጡ ህጎችን ተፈፃሚነትና ተቀባይነት ጥያቄ ውስጥ ሊከት እንደሚችል ማሳያ ነው።

5.4 ለቅርቡ ቀጣይነት እየተደረጉ ያሉ እንክብካቤዎች(Safeguarding measures in place):-

የአሮሞ የገዳ ሥርዓት እንዲቀጥል የተለያዩ ጥረቶች በመደረግ ላይ ይገኛሉ። ከነዚህ ጥረቶች መካከል የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገመንግሥት ለብሔር ብሔረሰቦች ሕዝቦች ባህልና ቋንቋ በሰጠው እውቅና መሠረት የአሮሞ ሕዝብ የገዳ ሥርዓትን በነፃነት መተግበሩ፣ የሁሉም የአሮሞ አባገዳዎች ካውንስል ወይም ሕብረት መመስረቱ፣ ከእርሻና ከከተሞች መስፋፋት ጋር ለስጋት እየተዳረጉ ያሉት የሥርዓቱ ማከናወኛ ቦታዎች ወይም አርዳጃላዎች እንዲከበሩና ተከልለው እንዲታወቁ በመደረግ ላይ ያሉ ጥረቶች፣ እንዲሁም ጉጂዎች ሕግ የሚያወጡበትና የስልጣን ሽግግር የሚያካሂዱበት ሜኤ ቦኩ ላይ፣ በኦዳ ነቤ፣ በኦዳ ቡልቱም ቀደም ሲል የአባ ገዳ አዳራሽ (ገልማ) ለመስራት የመሰረት ድንጋይ መቀመጡ ከነዚህ መካከል እስካሁን የኦዳ ቡልቱም ገልማ ግንባታ ተግባራዊ መደረጉ ለቅርቡ

ቀጣይነት በመደረግ ላይ ካሉ እንክብካቤዎች መካከል ይገኝበታል። በተመሳሳይ በቡሌ ሆራ የኡራጋ አባገዳ የአስተዳደር ማዕከል (ቀቻ) ላይ ገልግ ለመስራት በወረዳ ደረጃ እቅድ የተጣለ መሆኑ፣ በያቤሎ ከተማ ለቦረና አባገዳ ገልግ ማሰሪያ ቦታ የተከለለ መሆኑና ሌሎችም ጥረቶች ለቅርሱ ቀጣይነት በመደረግ ላይ ካሉ እንክብካቤዎች መካከል ጥቂቶቹ ናቸው።

በሌላም በኩል የኦሮሚያ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት የገዳ ሥርዓት በህብረተሰቡ የዕለት ተዕለት ሕይወት ውስጥ እንዲንፀባረቅ በማሰብ በክልሉ ብሔራዊ መዝሙር ውስጥ የገዳ ሥርዓትን የሚመለከት ስንኝ እንዲካተት በማድረግና በአዳማ ከተማ የገንባውን የጉባኤ አዳራሽ ገልግ ገዳ የሚል ስያሜ እንዲኖረው በማድረግ እንዲሁም ከሥርዓቱ ጋር የተያያዙ ዕውቀቶችና ክህሎቶችን በሥርዓተ ትምህርቱ ውስጥ በማካተት ቅርሱ ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዲተላለፍና በኅብረተሰቡ የዕለት ተዕለት ሕይወት ውስጥ እንዲሰርጽ መድረጉ ሊጠቀስ የሚገባው ዋነኛ የጥበቃ ሥልት ነው። ከዚህ በተጨማሪም የቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን ከኦሮሚያ ባሕልና ቱሪዝም ቢሮ ጋር በመተባበር የገዳን ሥርዓት በዩኔስኮ የሰው ልጆች ወካይ ኢንታንጀብል ባሕላዊ ቅርስ ዝርዝር ውስጥ በዓለም ቅርስነት ለማስመዝገብ ጥረት በመደረግ ላይ መሆኑ ለቅርሱ ቀጣይነት እየተደረጉ ካሉ እንክብካቤዎች መካከል የሚጠቀስ ነው።

6. የመረጃ አሰባሰብና ጥንቅር(Data gathering and inventorying)

6.1 በኢንቬንተሪው ወቅት የሕብረተሰቡ፣ የቡድኖችና ግለሰቦች ተሳትፎ መገለጫዎች(Consent from and involvement of the community/group in data gathering and inventorying):-

የገዳ ሥርዓትን በሀገር አቀፍ ደረጃ በቅርስነት ለማስመዝገብ የሚያስችል ኢንቬንተሪ ለማድረግ ለመስክ ሥራ ከመወጣቱ በፊት ሰኔ 12 ቀን 2006 ዓ.ም በባለሥልጣኑ እና በኦሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ ባለሙያዎች መካከል የምክክር ስብሰባ ተካሂዷል። በስብሰባው ላይ እ.ኤ.አ በ2003 በጸደቀው የኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርስ ጥበቃ ኮንቬንሽን መሰረት አንድን የማይዳሰስ ባህላዊ ቅርስ በዩኔስኮ የሰው ልጆች ወካይ ኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርስ ዝርዝር ውስጥ ለማስመዝገብ መከናወን ስላለባቸው ተግባራት ጥናታዊ ወረቀት ቀርቧ ውይይት ተደርጓል። የኦሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ በኢንታንጀብል ባህላዊ ቅርሶች ላይ እያከናወናቸው ስላሉ ተግባራትና ያጋጠሙ ችግሮች ላይ ሰፊ ያለ ውይይት ተደርጓል። በመቀጠልም ይህን ዕቅድ ተግባራዊ ለማድረግ በ2007 የበጀት ዓመት

በባለሥልጣንና በአሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ በጋራና በተናጠል መከናወን የሚገባቸው ተግባራትን በመለየት የመርሀ ግብር የተዘጋጀ ሲሆን በዚህም መርሀ ግብር መነሻነት በቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን እና በአሮሚያ ክልል ባሕልና ቱሪዝም ቢሮ መካከል የመግባቢያ ሰነድ (Memorandum of Understanding) ተፈርሟል። ከዚህ በመቀጠል አንዳንድ ቅድመ ዝግጅቶች ከተደረጉና ድርሳናትን የመከለስ ስራዎች ከተከናወኑ በኋላ ቀጥታ ወደ ኢንቬንተሪው ስራ ነው የተገባው። ኢንቬንተሪው በዋናነት የተካሄደው በመስከረም ወር መጨረሻ ላይ በቢሾፍቱ ከተማ ሆራ አርሰዲ በተከበረው የኢ.ሬቻ በዓል ላይ በመገኘት እንዲሁም የኢንታንጀብል ቅርሱ በስፋት ወደሚተገበርባቸው በ አሮሚያ ክልል በቦ ረና እ ና በጉጂ ሆኖች በ ሚገኙ የተለያዩ ወረዳ ዎች ከ13/2/2007 እስከ 14/3/2007 የመሥክ ሥራ በማከናወን ነው። ከዚህ በተጨማሪም በታህሳስ ወር 2007 ላይ በምስራቅ ሸዋ ሆን በፈንታሌ ወረዳ ከሚገኘው ከከረዩ አሮሞ ጎሳ አንዱ የሆነው የዱለቻ ንኡስ ጎሳ አባገዳና ሌሎች የሥርዓቱ ዓመራር ዓባላት ጋር እንዲሁም በምዕራብ ሐረርጌ በአዳ ቡልቱም ከሚገኙ የገዳ አመራሮች ጋር በተለያዩ የጥናት ሥልቶች መረጃዎችን የማሰባሰብ ሥራ ተካሂዷል። እንዲሁም በአዳ ነቤ እና በአዳ ቢሲል በመገኘት ከሚመለከታቸው ዓካላት መረጃዎች ተሰባስበዋል።

የገዳ ሥርዓት ኢንታንጀብል ቅርስ ኢንቬንተሪ በተከናወነበት ወቅት አባገዳዎችና ሌሎች የሥርዓቱ ዓመራር ዓባላት፣ ከአርጋ ደጌቲዎች እና ሌሎች የሕብረተሰብ ክፍሎች በየእርከኑ የሚገኙት የመንግሥት አካላት የክልሉ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ፣ የቦረና፣ጉጂ፣ ምስራቅ ሸዋ፣ ምዕራብ ሐረርጌ፣ ምዕራብ ሸዋ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤቶች የስራ ኃላፊዎች እንዲሁም ከቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን የተሰማራው የባለሙያዎች ቡድን በከፍተኛ ተነሳሽነት ለኢንቬንተሪው ስኬታማነት ሙሉ ተሳትፎ አድርገዋል። ከዞኖቹ የባሕልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ኃላፊዎችና ከሥርዓቱ ተግባሪዎች ጋር ውይይት ከመደረጉም በላይ የጽሑፍና የሺዲዮ መረጃዎችን ለማሰባሰብ ከፍተኛ ጥረት ተደርጓል። በቃለመጠይቆችና ለመረጃ አሰባሰብ በሚያመች መንገድ በተደራጁ የአትኩሮት ቡድን ውይይቶች የተሳተፉ የብሔሩ ዓባላት በከፍተኛ ኃላፊነትና ተመስጥኦ መረጃ በመስጠት ተሳትፈዋል።

6.1 ኢንቬንተሪ የተደረገውን ቅርስ ለመጠቀም ያሉ ገደቦች (Restriction, if any, on use of inventoried data):-

በሀገር አቀፍ ደረጃ ኢንታንጀብል ቅርሱን ለማስተዋወቅና ለብሔሩ ባህል ዕድገት ጥረት በግብአትነት መጠቀም ክልከላ የለውም፤

ነገር ግን ማንኛውም አካል መረጃውን ከሚመለከተው አካልና ከባህሉ ባለቤቶች ፈቃድ ሳያገኝ ለንግድና ትርፍ፣ የግል ጥቅምን መሠረት ላደረጉ ሌሎች ተግባራት

ወይም ከባህሉ ጋር ተፃራሪ ለሆኑ ተግባራት መጠቀም የሀገሪቱ ሕግ በሚደነግገው መሰረት ተጠያቂነትን ያስከትላል።

6.2 ምዝገባው የተካሄደበት ቀንና ቦታ (Date and place of data gathering)፤-

ምዝገባው የተካሄደው ጥር 6 ቀን 2006 ዓ.ም (January 14, 2014) ነው።

ይህን ኢንቬንቲሪ ለማድረግ መረጃ የተሰጠበት በአሮሚያ ክልል የቦረና፣ጉጂ፣ምስራቅ

ሸዋ፣ ምዕራብ ሸዋ፣ ደቡብ ምዕራብ ሸዋ፣ምስራቅና ምዕራብ ሐረርጌ ነው።

6.3 ቅርሱን በሀገር አቀፍ ደረጃ የመዘገበው አካል (Responsible body to the National Inventory /register of the element) :-

የቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን (የቅርስ ጥናትና ምርምር ዳይሬክቶሬት) ከአሮሚያ ክልል ባሕልና ቱሪዝም ቢሮ ጋር በመተባበር ነው።

6.4 ኢንቬንቲሪውን ያጸደቀው የባለሥልጣኑ የሰራ ክፍል/ Approved by /

በቅርስ ጥናትና ጥበቃ ባለሥልጣን የቅርስ ኢንቬንቲሪ፣ ቁጥጥርና ደረጃ ማውጣት ዳይሬክቶሬት።

Ephraim Amare
Cultural Heritage Inventory and
Standardization Director